

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

KATEDRA APLIKOVANÉ EKOLOGIE

**BARIÉRY ROZVOJE PARTICIPACE OBČANŮ
V PÉČI O ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V ČR**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. Zdeněk Keken, Ph.D.

Bakalant: Alena Navrátilová

2019

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Alena Navrátilová

Územní technická a správní služba

Název práce

Bariéry rozvoje participace občanů v péči o ŽP v ČR

Název anglicky

Barriers to the development of public participation in protection of the environment in the Czech Republic

Cíle práce

Cílem práce je komplexní analýza participace občanů v péči o ŽP v ČR. Zmapování bariér rozvoje participace a nadále identifikace nejdůležitějších prostředků, kterými veřejnost působí na rozhodovací procesy. Následovně navržení efektivnější úpravy daných prostředků. Dílčím cílem je ucelený přehled o současných environmentálních výukových programech, které jsou zaměřeny na občanskou angažovanost.

Metodika

Teoretická část bude vycházet ze studia dokumentů. Terénní šetření bude probíhat pomocí sociologického výzkumu. Výsledky budou zhodnoceny, diskutovány a bude stanoven závěr. Osnova práce: 1. úvod 2. cíl a metodika 3. teoretická část 4. šetření v terénu 5. výsledky a diskuze 6. závěr 7. seznam použité literatury 8. přílohy.

Doporučený rozsah práce

40

Klíčová slova

Aarhuská úmluva, dotčená veřejnost, přístup k informacím o ŽP

Doporučené zdroje informací

Agenda 21 : český překlad textu části Přílohy II dokumentu Report of the United Nations Conference on Environment and Development Rio de Janeiro, 3-14 June 1992. [Praha]: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 1998. ISBN 80-7212-039-5.

ČESKO. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice : součást implementace směrnice č. 90/313/EHS, o svobodě přístupu k informacím o životním prostředí.* Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2000. ISBN 80-7212-151-0.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-141-2.

MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-003-8.

ŠIMONOVÁ, P. – ŠEBEŠOVÁ, P. *Environmentální výchova pro ZŠ a SŠ : tři kroky k aktivnímu vyučování.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0503-6.

Předběžný termín obhajoby

2018/19 LS – FŽP

Vedoucí práce

Ing. Zdeněk Keken, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra aplikované ekologie

Elektronicky schváleno dne 29. 3. 2019

prof. Ing. Jan Vymazal, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 29. 3. 2019

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 24. 04. 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením Ing. Zdeňka Kekena, Ph.D. Prohlašuji, že jsem uvedla všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpala a že se tištěná práce shoduje s elektronickou verzí odevzdanou přes Univerzitní informační systém.

V Praze dne 24.4.2019

Poděkování

Děkuji Ing. Zdeňkovi Kekenovi, Ph. D. za vedení bakalářské práce a kolektivu žáků, rodičů, trenérů a přátel z klubu Karate Letná za podporu ve studiu a pomoc se sociologickým průzkumem.

V Praze dne 24.4.2019

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá participací občanů v péči o životní prostředí v ČR, občanskou angažovaností v České republice a bariérami rozvoje participace.

Cílem práce je komplexní analýza participace občanů v péči o ŽP, identifikace bariér rozvoje angažovanosti a metod, kterými společnost působí na rozhodovací procesy.

Součástí práce přehled současných výukových environmentálních programů, které se zaměřují na občanskou angažovanost.

Cílů práce je dosaženo rešerší a terénním šetřením – sociologickým výzkumem.

Ve výsledcích sociologického průzkumu je pak uveden zjištěný vliv environmentálních programů na zájem a participaci v péči o ŽP, dále míra získávání informací nejen ohledně environmentálních záležitostí mládeží online, vnímání nedostatečnosti informovanosti ohledně ekologických problémů dospělými a participace a zájem o řešení ekologických problémů na úrovni lokální versus globální – potvrzena je zde teorie NIMBY (*Not In My Back Yard*).

Klíčová slova: Aarhuská úmluva, dotčená veřejnost, přístup k informacím o ŽP

Abstract

This thesis studies the participation of citizens in environmental care in the Czech Republic, civic engagement in the Czech Republic and barriers to the development of participation.

The aim of the thesis is a comprehensive analysis of citizen participation in environmental care, identifying barriers to the development of engagement and the methods by which the society operates in decision-making processes.

Part of the work is an overview of current environmental education programs focusing on civic engagement.

The aims of the thesis are achieved by research and field research - sociological research.

The results of the sociological survey show the impact of environmental programs on the interest and participation in the care of the environment, as well as the level of information gathering (not only about the environmental issues) of youth online, the perception of lack of awareness about environmental problems by adults and the participation and interest in solving ecological problems at the local versus global confirmed by the NIMBY (Not In My Back Yard) theory.

Keywords: The Aarhus Convention, concerned public, access to environmental information

1. Úvod.....	13
2. Cíle práce	14
3. Teoretická část	15
3.1 Rešerše.....	15
3.1.1 Dotčená veřejnost	15
3.1.2 Aarhuská úmluva.....	16
3.1.3 Přístup k informacím o životním prostředí.....	18
3.2 Participace péče o životní prostředí v prostředí firem, legislativa	19
3.3 Identifikace prostředků, kterými veřejnost působí na rozhodovací procesy v ČR	20
3.4 Bariéry rozvoje participace občanů v péči o ŽP v České republice	20
3.5 Přehled environmentálních výukových programů zaměřených na občanskou angažovanost v ČR.....	22
3.5.1 Úvodem	22
3.5.2 Předškolní vzdělávání s environmentálním zaměřením	22
3.5.3 Základní vzdělávání s environmentálním zaměřením.....	26
3.5.4 Zájmové útvary s environmentálním zaměřením pro děti a mládež	28
3.5.5 Střední a vysoké školy s environmentálním zaměřením	29
3.5.6 Volnočasové aktivity a sdružení s environmentálním zaměřením pro dospělé, poradenství v životním prostředí	30
4. Sociologický průzkum	32
4.1 Studium dokumentů	32
4.2 Úvod k sociologickému průzkumu.....	35
4.3 Metodika.....	36
1. Skupina – děti navštěvující první stupeň základních škol	40
2. Skupina – děti navštěvující druhý stupeň základních školy, či paralelní ročníky gymnázií	40
3. Skupina – účastníci s ukončenou devítiletou docházkou na základní škole	40
4.4 Dotazníkové otázky	41
Dotazníkové otázky pro žáky prvního stupně základních škol	41
Dodatečné či pozměněné otázky v dotazníku pro žáky druhého stupně základních škol vůči prvnímu stupni	43
Dotazníkové otázky pro osoby s ukončenou devítiletou docházkou na ZŠ	44
5. Výsledky	48

5.1 Výsledky jednotlivých otázek	48
Výsledky dotazníku pro žáky základních škol a paralelních ročníků gymnázií	48
Výsledky dotazníkového šetření u osob s dokončenou docházkou základní školy	52
5.2 Propojení výsledků	58
6. Diskuze.....	61
6.1 Zájmové útvary s environmentálním zaměřením – působení na zájem dítěte o péči o životní prostředí a pohled rodičů na rozšířené environmentální vzdělávání	61
6.2 Nejvyužívanější zdroje k získávání informací o životním prostředí	62
6.3 Participace občanů v péči o životní prostředí v ČR	64
6.4 Bariéry rozvoje participace občanů v péči o životní prostředí v ČR z hlediska dotazníkového šetření.....	64
6.5 Participace občanů na péči o životní prostředí v ČR z hlediska lokace problematiky.....	65
7. Závěr	66
8. Seznam použité literatury.....	68
9. Seznam obrázků a tabulek.....	72
10. Přílohy.....	74
10.1 Seznam příloh.....	74

1. Úvod

Péče o životní prostředí je důležitou součástí cesty k udržitelnému rozvoji a udržitelnosti kvality životního prostředí jako takového.

Péče o životní prostředí je právně zakotvená v různých mezinárodních úmluvách a dále v právním řádu České republiky. Často je ale v jednotlivých případech potřeby ochrany ŽP legislativa nedokonalá, a tak nastupuje iniciativa ze strany jednotlivých občanů či občanských organizací.

V práci se zabývám právě participací občanů v péči o životní prostředí a jejími bariérami, legislativou životního prostředí v ČR, přehledem environmentálních vzdělávacích programů a sociologickým výzkumem spojeným s otázkami a důvody participace na ochraně životního prostředí.

Toto téma jsem zpracovala, jelikož mě daná problematika občanské participace zajímá a širší občanskou participaci ochrany ŽP včetně výchovy mládeže k péči o ŽP vnímám jako jednu z nejdůležitějších součástí správného rozvoje všeobecného ekologického vědomí.

2. Cíle práce

Cílem bakalářské práce je analýza participace občanů v péči o životní prostředí v České republice, zmapování bariér rozvoje participace a identifikace nejdůležitějších prostředků, kterými veřejnost působí na rozhodovací procesy a dále navržení efektivnější úpravy prostředků působení na rozhodovací procesy.

Dílčím cílem práce je ucelený přehled o současných environmentálních výukových programech v ČR.

Dílčími cíly sociologického průzkumu jsou získání potřebných dat v otázkách účinnosti environmentálních zájmových útvarů (jejich účinek na zájem a participaci na ochraně prostředí u dítěte a dále pohled rodičů na rozšířené environmentální vzdělávání), způsob získávání informací v problematice životního prostředí u dětí i dospělých, rozdíl v zájmu a participaci na řešení ekologického problému s různou lokací, bariéry rozvoje participace občanů na péči o ŽP a participace občanů na péči z hlediska lokace jednotlivých ekologických problémů.

3. Teoretická část

3.1 Rešerše

3.1.1 Dotčená veřejnost

Nejprve je vhodné uvést definici termínu dotčené veřejnosti. Samotný termín však nemá ucelenou definici, kdy jednotlivé významy závisí na zákonu, ve kterém se termín vyskytuje.

Například § 2 odst.3, § 27 zákona č.100/2004 Sb., správní řád, vykládá termín dotčená veřejnost jako *dotčené osoby a účastníci řízení*.

Dle zákona č. 100/2001 Sb. EIA je dotčenou veřejností každý.

Dále dle § 70 zák. č. 114/1992 jsou považována za dotčenou veřejnost občanská sdružení.

Dle českého překladu Aarhuské úmluvy, dostupné ve Sbírce mezinárodních smluv České republiky pak druhý článek definuje veřejnost takto:

„jedna nebo více fyzických nebo právnických osob a – v souladu s vnitrostátní právní úpravou nebo praxí – jejich sdružení, organizace nebo skupiny“

A termín dotčená veřejnost je pak vykládán takto:

„veřejnost, která je – nebo může být – ovlivněna environmentálním rozhodováním, anebo která má na tomto rozhodování určitý zájem; pro účely této definice se u nevládních organizací podporujících ochranu životního prostředí a splňujících požadavky vnitrostátních právních předpisů předpokládá, že mají na environmentálním rozhodování zájem.“

V prvním případě, který řešil kontrolní orgán Aarhuské úmluvy (Compliance Committee) vůči přestupku České republiky jako signatárního státu se mimo jiné jednalo právě o termín dotčené veřejnosti. Stížnost vůči přestupku zadával Ekologický právní servis v roce 2012 s tvrzením, že Česká republika nedodržuje závazky plynoucí z článku 2 odstavce 5 úmluvy. Dle konstatování výboru byl termín dotčené veřejnosti v ČR restriktivní a vedl tak porušení úmluvy a měl by se tedy termín definovat přesněji k účelu lepšího zapojení dotčené veřejnosti do rozhodovacího procesu.

3.1.2 Aarhuská úmluva

Úvod k Aarhuské úmluvě

Aarhuská úmluva, neboli Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí byla podepsána 25. června 1998 v městě Aarhus (Dánsko) v rámci konference Životní prostředí pro Evropu pořádanou Evropskou Hospodářskou komisí OSN (Convention to Access Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, Aarhus, Denmark, 1998). V platnost pak vstoupila 30. října 2001.

Úmluvu podepsalo 39 států (respektive vyslané pověřené komise) a i Evropská Unie se stala signatářem jako celek. Smlouvu nepodepsali: Azerbajdžán, Bosna a Hercegovina (avšak přístup ke smlouvě byl vysloven), Estonsko, Kyrgyzstán (přístup ke smlouvě byl vysloven), Montenegro (přístup ke smlouvě byl vysloven), Srbsko, Slovensko, Tádžikistán, Makedoine a Turkmenistán (přístup ke smlouvě u posledních pěti vyjmenovaných států byl vysloven).

Implementace smlouvy v ČR

V České republice vstoupila smlouva v platnost 4. října 2004, kdy zároveň byla publikována ve Sbírce mezinárodních smluv a znamenala mimo jiné i upřesnění postupů v informování a účasti veřejnosti při rozhodování o záměrném uvolňování GMO do životního prostředí.

Legislativně se pak úprava Aarhuské úmluvy v ČR odvíjí od:

Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2003/4 (o přístupu k informacím o ŽP), Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2003/35 (o účasti veřejnosti na vypracování některých plánů a programů týkajících se ŽP), Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1892/2003 (o geneticky modifikovaných potravinách a krmivech), Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2003/98/EC (o opětovném a komerčním využívání veřejných dokumentů), Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1049/2001 (o přístupu k dokumentům Evropského parlamentu Rady, Komise), Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1367/2006 (o uplatňování ustanovení Aarhuské úmluvy při činnosti institucí a orgánů EU, Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1367/2006 (o použití ustanovení Aarhuské úmluvy o přístupu k informacím,

účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech ŽP na orgány a subjekty Evropského Společenství a Směrnice 2001/18/ES o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů (GMO) do ŽP.

Tyto směrnice a nařízení pak rámci legislativy v ČR plynuly k vydání následujících:

Zákon č. 123/1998 Sb. (o přístupu k informacím o ŽP ve znění pozdějších předpisů), Zákon č. 106/1999 Sb. (o svobodném přístupu k informacím), Zákon č. 78/2004 Sb. (o nakládání s geneticky modifikovanými organizmy a genetickými produkty, ve znění zákona č. 346/2005 Sb., a vyhlášky k tomuto zákonu (vyhláška č. 209/2004 Sb., o bližších podmínkách nakládání s GMO a genetickými produkty a vyhlášky č. 86/2006 Sb., kterou se mění vyhláška č. 209/2004 Sb., o bližších podmínkách nakládání s GMO a genetickými produkty).

Aarhuská úmluva je propojením péče o životní prostředí a lidských práv. Zpočátku v ČR interpretace úmluvy vedly k nejasnostem ve výkladu. Samotný význam úmluvy byl v pozdějších letech vyjasňován díky příručkám a odborným pracím. Problémem zavedení principů smlouvy jsou různé procesní režimy jednotlivých smluvních států. Nejnovější příručkou pro výklad v ČR jsou *Nové přístupy k implementaci Aarhuské úmluvy v ČR* Ústavu státu a práv ČR AV (autorky Müllerová Hana a Humlíčková Petra) z roku 2014, které slouží k odstranění implementačních nedostatků Aarhuské úmluvy v ČR. Třemi základními a zároveň vzájemně propojenými pilíři úmluvy jsou dle Müllerové (2014) právo na přístup k informacím (kde je důležitou definicí termín *ekologická informace*), právo účasti v rozhodovacích procesech a přístup ke spravedlnosti ve věcech životního prostředí.

Kontrolní mechanismus úmluvy

Kontrolní mechanismus zabezpečuje orgán Compliance Committee a jednotlivé smluvní strany mají povinnost vydávat pravidelné zprávy o stavu implementace Aarhuské úmluvy. Podnětem ke kontrolní činnosti orgánu pak ve věcech Aarhuské úmluvy může být stížnost smluvní strany na nesoulad u jiné smluvní strany, stížnost smluvní strany pro vlastní nesoulad, postoupení Sekretariátu, stížnost ze strany veřejnosti na nesoulad vnitrostátní úpravy s úmluvou (unikátnost v mezinárodním právu) či šetření Výboru z vlastní iniciativy.

3.1.3 Přístup k informacím o životním prostředí

Právo na přístup k informacím o životním prostředí je uvedeno v Listině základních práv a svobod (článek 35, odst. 2), kdy každý má právo na úplné a včasné informace týkající se životního prostředí. Dále se situace orientuje dle zákona č. 123/1998 Sb., který opět upravuje právo na informace o životním prostředí.

Informace o životním prostředí poskytují: správní úřady, ČIŽP, správa CHKO a NP, státní rozpočtové organizace, orgány územních samosprávních celků, právnické a fyzické osoby vykonávající působnost ve veřejné správě týkající se životního prostředí, pověřené právnické i fyzické osoby.

Poskytované informace

Jsou v zákoně 133/1998 Sb. určeny jako informace o stavu a vývoji ŽP (včetně jeho příčin a důsledků), informace ohledně připravování a provádění činností či opatření s možným vlivem na životní prostředí (včetně uzavírání dohod), stavu složek ŽP, využívání přírodních zdrojů a vlivů staveb, činností, technologií a výrobků na ŽP a veřejné zdraví. Subjekt však nemusí poskytnout například informace týkající se neukončených řízení, o průběhu vyšetřování v trestních věcech či informaci, kterou již žadatel prokazatelně má. Nesmí pak poskytnout informace, které jsou pod ochranou utajovaných informací, ochranou duševního vlastnictví, obchodního tajemství a o ochraně osobních nebo individuálních údajů.

Žádosti o informace lze učinit osobně, písemně poštou, prostřednictvím elektronické pošty, faxem i dalšími způsoby.

Informaci lze poskytnout za uhrazení finančního poplatku, který však nesmí přesáhnout výdaje subjektu na pořízení či vydání informace.

3.2 Participace péče o životní prostředí v prostředí firem, legislativa

Participaci na péči o životní prostředí můžeme pozorovat i z hlediska podnikové ekonomiky, kdy podniky podstupují někdy dobrovolně kroky ke zlepšení péče o životní prostředí. Ty slouží jednak jako odpověď na poptávku po ekologických produktech, či produktech s výrobním procesem šetrným k životnímu prostředí, což vede ke zvýšení zisků a péče o ŽP je tedy pouhou externalitou, na druhé straně některé firmy fungují dle environmentálního managementu.

Environmentální management

Systém environmentálního managementu (zkr. EMS, tedy Environmental Management System) je přístup k ochraně životního prostředí ve všech aspektech podnikání, jehož prostřednictvím podnik začleňuje péči o životní prostředí do své podnikatelské strategie i běžného provozu.

Tento systém zároveň přispívá k prosperitě podniku, jelikož šetrné zacházení s přírodními zdroji i životním prostředím firmě přináší díky úsporám materiálů a energií snížení poplatků za znečišťování ŽP, minimalizaci pokut a zvýšení produkce.

Hlavními důvody, proč tedy EMS zavádět jsou konkurenceschopnost podniku, finanční prostředky, legislativa, snížení environmentálních havárií, ale i image a pověst firmy z hlediska šetrného zacházení s přírodou nebo právě tlak zainteresovaných stran.

Tlak zainteresovaných stran je pak participací z hlediska občanů, kteří vytvářejí tlak na podnik k dodržování péče o životní prostředí. Dále se zde ale participují a k rozhodnutí podniku o zavedení EMS přispívají ekologičtí aktivisté, společenské organizace, pojišťovací ústavy, banky, a podobně. Tento tlak byl zvýšen hlavně díky osvětě o péči o ŽP.

Legislativa environmentálního managementu

Zavedení environmentálního managementu u firmy je dobrovolným rozhodnutím, avšak při rozhodnutí vedení o zavedení certifikace ISO 14001 či EMAS (Eco Management and Audit Scheme), pak se musí řídit určitými předpisy. Hlavní rozdíly mezi dvěma uvedenými způsoby certifikace jsou následující.

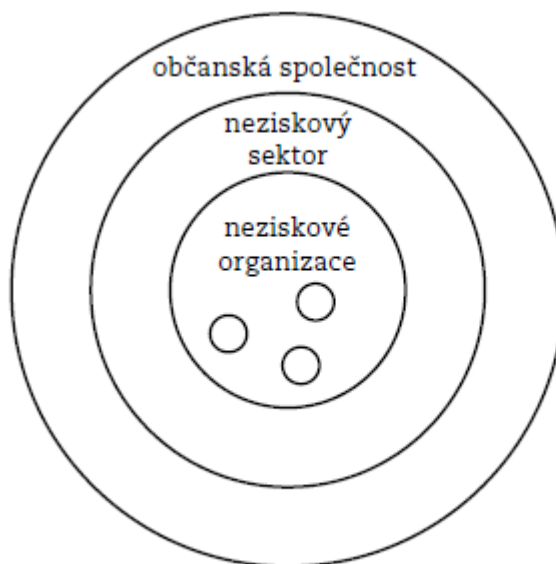
Zavedení EMAS je mnohem náročnější, stejně jako údržba systému je náročná, což vyplývá i z počtu firem v ČR, které EMAS praktikují. Zatímco směrnicí ISO 14001 se v ČR řídí odhadem MŽP 2700-3000 firem, EMAS nalezneme pouze u 32 podniků. Tam EMAS slouží k naplnění konkurenceschopnosti.

3.3 Identifikace prostředků, kterými veřejnost působí na rozhodovací procesy v ČR

Smyslem účasti veřejnosti na rozhodovacích procesích v životním prostředí je například transparentnost, prevence konfliktů a přenesení zodpovědnosti na občany. Působit mohou občané sami či v zastoupení různých spolků či neziskových organizací.

3.4 Bariéry rozvoje participace občanů v péči o ŽP v České republice

Rakušanová v roce 2005 společně s Pavlíčkovou ve svojí publikaci označila participaci za významnou funkci občanské společnosti, které přispívá k integraci společnosti. Následně v práci uvádí schéma vztahu pojmů nezisková organizace, neziskový sektor a občanská společnost, kde lze pozorovat jednotlivé bariéry.

Obrázek 1 - Vztah pojmů nezisková organizace, neziskový sektor a občanská společnost. (Rakušanová, 2005)

Jednotlivé bariéry jsou dány zákonem a dále je důležitým ukazatelem subjektivní vnímání bariér participace jednotlivými osobami – subjektivní vnímání bylo pozorováno v sociologickém výzkumu zahrnutém v této práci.

Petr Mička s kolektivem pak v publikaci Metodika participace, aneb, jak zapojit občany do rozhodování, uvádí určité limity občanské participace. Základními limity jsou uvedeny:

- nahrazení či narušení zastupitelské demokracie jako ohrožení role volených představitelů
- hrozba zneužití procesu a problému reprezentativnosti
- efektivita rozhodování
- kapacita hlavních aktérů (dostatek informací a znalostí)
- neuniverzálnost užití participace

Příklady ze zahraničí:

Ve studii umístěné v Teheránu bylo v roce 2015 zkoumáno, jaké atributy mají vliv na participaci občanů na správě komunity. Dle výsledků tři z proměnných vysvětlují 37% změn v zapojení občanů v řízení komunity. Byly to konkrétně prvky: sociální soudružnost, socioekonomický stav a ziskové partnerství. (Hamid 2015)

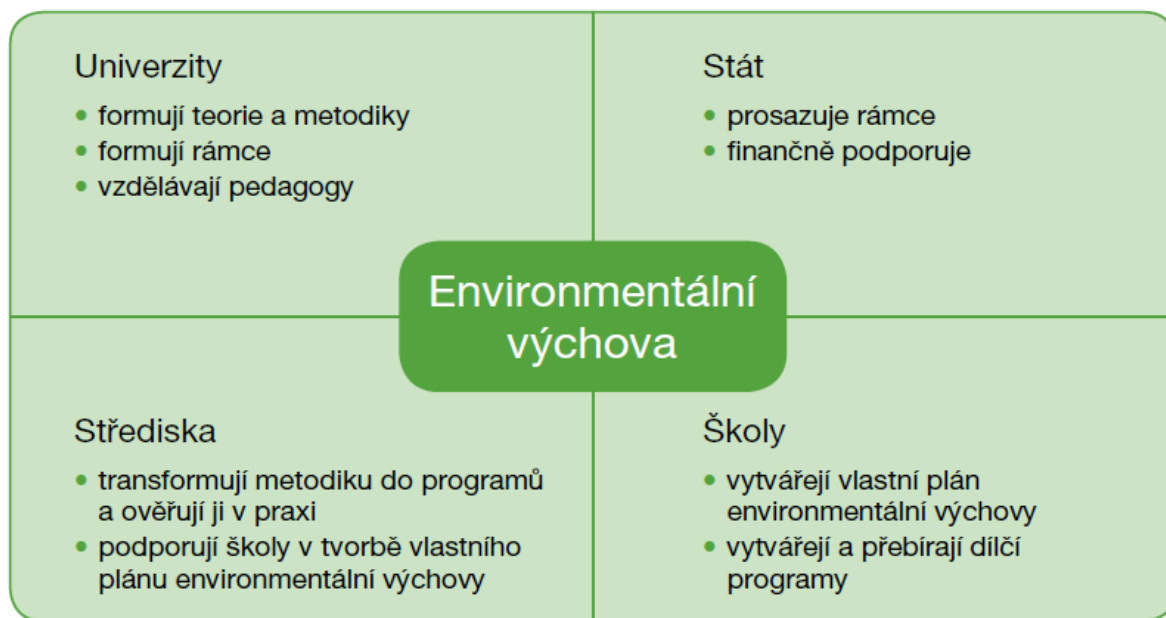
Dalším příkladem je pak studie z Íránu, kdy bylo pomocí sociologického výzkumu bádáno, zda je na místě úloha participace občanů ve věci zachování starověkých památek a kultury. Bylo zjištěno, že všichni respondenti by se rádi podíleli na rozvoji okolí. Přijetí občanské participace by pak mohlo vést k dalšímu rozvoji. (Bararpur 2015)

Studie z Chile z roku 2007-2010 identifikuje jednotlivé dopady participačního mechanismu. Účast občanů je zde považována jako forma legitimizace politiky k vyvolání diskuze s občany, aniž by nutně přešlo k rozhodování a jako dopad na vznik kolektivního jednání. (Spoerer 2014)

3.5 Přehled environmentálních výukových programů zaměřených na občanskou angažovanost v ČR

3.5.1 Úvodem

Činčera ve své publikaci z roku 2016 uvádí přehled optimálního rozdělení sfér vlivu mezi jednotlivé aktéry environmentální výchovy.

Obrázek 2 – Optimální rozdělení sfér vlivu mezi jednotlivé aktéry environmentální výchovy. (Činčera 2016)

3.5.2 Předškolní vzdělávání s environmentálním zaměřením

V České republice je od roku 2017 stanovena povinná docházka do předškolního vzdělávacího zařízení pouze v posledním, předškolním roce dítěte (lze naplnit ve školce, či v přípravné třídě základní školy nebo i v domácím prostředí), většina rodičů však do takovýchto vzdělávacích zařízení umísťuje potomky v nižším věku.

Právě předškolní vzdělávání je důležitou podporou ve vývoji dítěte předškolního věku. Jak ale běžné mateřské školky bez environmentálního či jiného specializačního zaměření napomáhají budovat vztah dítěte k přírodě a jeho ochraně?

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo jako součást rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání i dokument *Konkretizované očekávané výstupy RVP PV*, kde je jako podoblast výstupu z předškolního vzdělávání uveden i vztah k životnímu prostředí. Je to tedy předpoklad úrovně znalostí a schopností dítěte týkající se environmentální výchovy po ukončení docházky do

mateřské školy s přechodem na základní školu. Očekávané výstupy jsou znázorněny v tabulce.

Podoblast	Vztah k životnímu prostředí
Očekávané výstupy z RVP PV	<p>5.5.10 Rozlišovat aktivity, které mohou zdraví okolního prostředí podporovat a které je mohou poškozovat</p> <p>5.5.9 Mít povědomí o významu životního prostředí (přírody i společnosti) pro člověka, uvědomovat si, že způsobem, jakým se lidé chovají, ovlivňují vlastní zdraví i životní prostředí</p> <p>5.5.11 Pomáhat pečovat o okolní životní prostředí</p>
<i>Konkretizované výstupy</i>	<p><i>znát, co je škodlivé a nebezpečné (různé nástrahy a rizika ve spojení s přírodou) i neovlivnitelné – vítr, déšť záplavy, teplo, sucho, mrazy), co může ohrožovat zdravé životní prostředí</i></p> <p><i>uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí (podporovat či narušovat zdraví, přírodní prostředí i společenskou pohodu)</i></p> <p><i>všímat si nepořádku a škod, dbát o pořádek a čistotu, starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, nakládat vhodným způsobem s odpady, chápat význam třídění odpadu chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.</i></p> <p><i>spoluvytvářet pohodu prostředí (cítit se spokojeně a bezpečně)</i></p> <p><i>být citlivý k přírodě</i></p>

Tabulka 1 - Konkretizované očekávané výstupy RVP PV. (Materiál pro PV, MŠMT)

V dokumentu *Desatero pro rodiče dětí předškolního věku*, který je nápomocným vodítkem pro rodiče vzhledem ke znalostem a schopnostem dítěte, které by mělo před nástupem do základní školy mít, je v desátém bodě uvedeny i znalosti o přírodě a životním prostředí.

Dle doporučení MŠMT by děti měly v tomto vzdělávacím zařízení strávit minimálně dvě hodiny ve venkovním, ideálně přírodě blízkém prostředí.

Kromě všeobecných předškolních vzdělávacích zařízení jsou pak v ČR k dispozici jisté alternativy, jako jsou například ekoškolky či lesní školky. Zákon č.561/2004 Sb. pak lesní školky definuje takto:

„Za lesní mateřskou školu se považuje mateřská škola, ve které vzdělávání probíhá především ve venkovních prostorách mimo zázemí lesní mateřské školy, které slouží pouze k příležitostnému pobytu. Zázemí lesní mateřské školy nesmí být stavbou“

Rozdíl v mezi běžnou a lesní mateřskou školkou je pak jednoznačně v času tráveném venku a v přírodě, oba druhy vzdělávání však podléhají Rámcovému vzdělávacímu programu. Čas dítěte strávený v přírodě pak jednoznačně napomáhá k vybudování vztahu k přírodě a učí dítě souvislostem v životním prostředí. V Praktickém manuálu pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol (Ekoškolky a lesní mateřské školky), vydaném pod hlavičkou MŽP ČR jsou pak uvedeny následující cíle, jako společné znaky lesních mateřských škol:

- *učit se celostně, tzn. všemi rovinami vnímání a umožnit dětem, aby poznaly své tělesné hranice*
- *rozvíjet jemnou a hrubou motoriku prostřednictvím rozmanitých podnětů a možností pohybu v přírodě*
- *podpořit smyslové vnímání přímou zkušeností v rozvíjet kreativitu a fantazii při využití rozmanitých přírodních prvků*
- *podpořit vědomí sounáležitosti mezi dětmi navzájem a se živou a neživou přírodou v prožít rytmus změn ročních období a přírodních jevů*

- seznámit se s místem a přírodním prostředím, které je blízké a vytvořit si k němu pozitivní vztah

- zažít a poznat rostliny a živočichy v jejich původním životním prostředí, poznat různé přírodní ekosystémy

- prožít ticho a naučit se být citlivější k mluvenému slovu

- poznat hodnoty lesního společenství a hodnoty lidské společnosti

(Vošahlíková 2010)

Ekoškolky či lesní mateřské školky by také měly splňovat dané minimum u jednotlivých opatření, jak je vidět na obrázku.

Opatření	Minimum	Ideál
Ekologický provoz^{*)}	Třídění odpadů, používání ekologicky šetrných mycích prostředků, úsporné zacházení s vodou a elektrickou energií	Viz minimum + kompostování, úsporné spotřebiče, instalovaný obnovitelný zdroj energie, zateplení a kvalitní okna
Vzhled interiéru	Přírodní prvky a materiály zdobí interiér	Na stěny a podlahy jsou použity pouze přírodní materiály (dřevo, hlína, sláma)
Hračky	Převažují „nehotové“ hračky, mimo jiné jsou k dispozici i dřevěné a plstěné hračky	Žádné umělé hračky, které mají dostupnou alternativu z přírodních materiálů
Nábytek	Dřevěný	Dřevěný, vyrobený místním truhlářem z tuzemského dřeva
Stravování	Sezónní a lokální potraviny tvoří základ jídelníčku	Viz minimum + biopotraviny v jídelníčku
Povrch zahrady	Zahradu pokrývá trávník	Zahradu pokrývají různé druhy přírodních povrchů (kamínky, tráva, kůra, jehličí)
Voda na zahradě	Možnost hry s vodou	Jezírko či korýtko s tekoucí vodou či potok, zachycení dešťové vody
Záhon	Záhon se zeleninou či květinami o něž pečují také děti	Permakulturní zahrada ^{**)} o kterou pečují také děti
Herní prvky venku	Prolézačky, lavičky z přírodních materiálů	Přírodní prvky místo prolézaček a laviček (kmeny stromů, kameny)
Kontakt se zvířaty	Dohoda s místním chovatelem na pravidelných návštěvách	Vlastní zvíře v mateřské škole
Pobyt v přírodě	Denně venku za každého počasí	Viz minimum + pravidelné výlety
Pedagogická koncepce /školní vzdělávací program	Významnou součástí ŠVP je environmentální výchova	Environmentální výchova je výchozí pro ŠVP

Obrázek 3 - Minimální a ideální podoba ekoškolky. (Vošahlíková 2010)

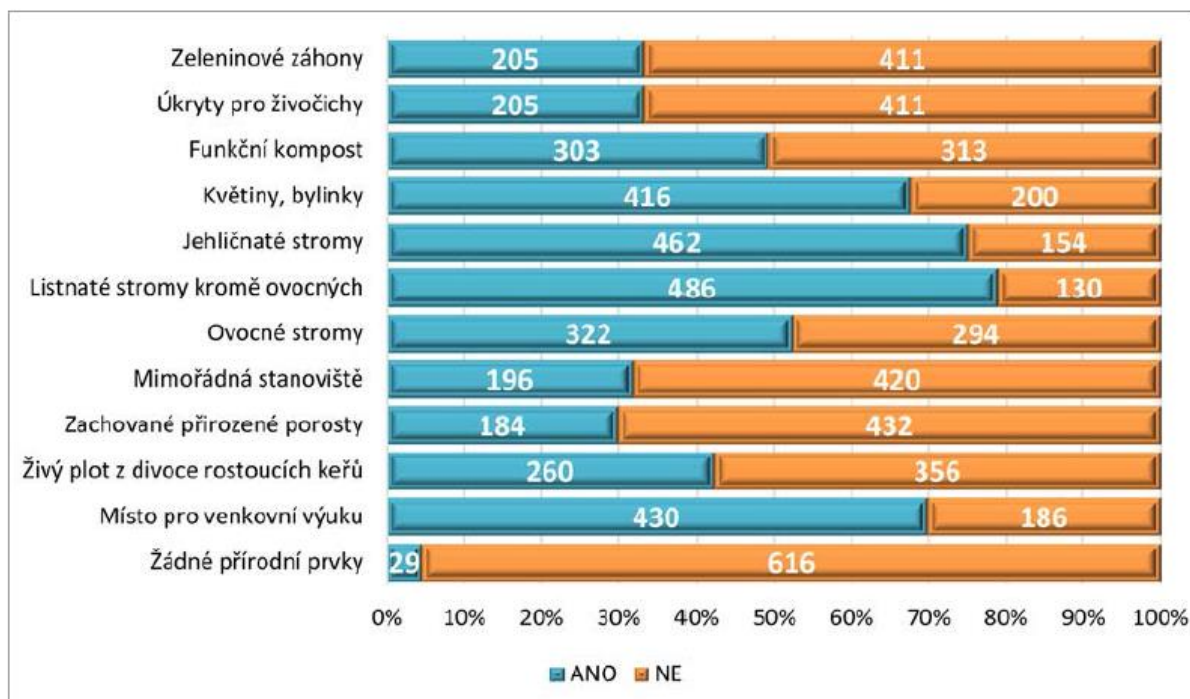
Konkrétním příkladem ekoškolek a lesních školek je například Lesní školka Šárynka (Dejvice, Praha), Lesní dětský klub Prokopáček (Praha), Lesní školka Rožnov (Rožnov pod Radhoštěm), Lesní mateřská školka Sýkorka (Brno-Řečkovice), či Lesníček (Praha 10).

3.5.3 Základní vzdělávání s environmentálním zaměřením

V České republice je zavedená povinná devítiletá školní docházka základního vzdělávání. V takovém vzdělávání se dítě v průběhu let seznamuje s několika předměty, které zcela či rámcově pokrývají ekologickou východu a vzdělávání v oblasti přírodních jevů (běžně předměty jako prvouka, přírodověda a přírodopis, biologie, chemie, fyzika, a další).

Základní školy se zaměřením na environmentální východu pak podporují vztah žáků k přírodě volbou nabídky jednotlivých volnočasových aktivit a kroužků, většinou úzce spolupracují s centry environmentální výchovy, zaměřují se na častou nabídku pobytů v přírodě, vycházky a podobně.

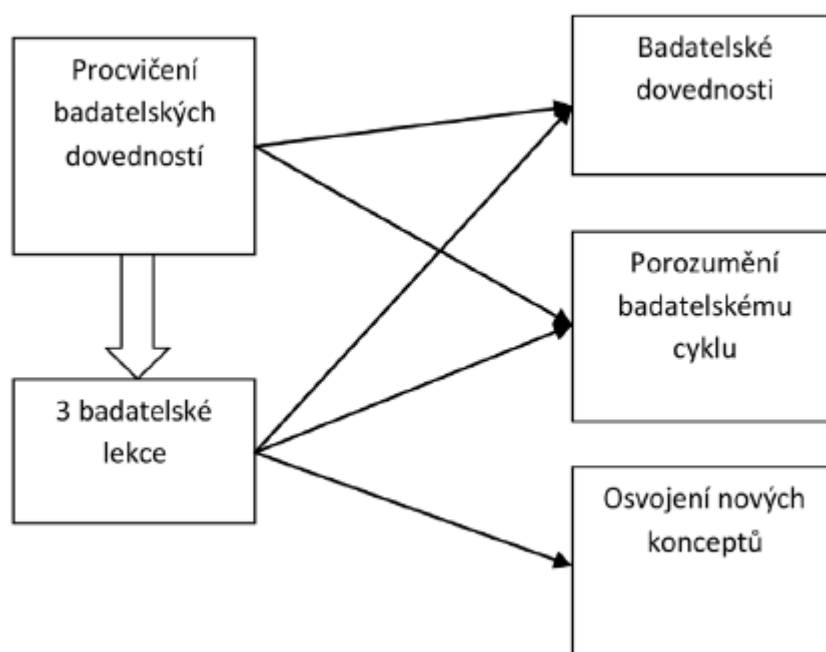
Na následujícím obrázku je znatelné rozložení prvků u českých škol, plynoucí z dat získaných ze sociologického průzkumu v roce 2016.

Obrázek 4 – Přírodní prvky u škol. (Činčera 2016)

Program environmentální výchovy EVVO (environmentální vzdělávání, výchova a osvěta) je však realizován ve všech školách na základě metodických pokynů MŠMT.

Činčera ve své publikaci (Environmentální výchova: efektivní strategie) z roku 2013 uvádí faktory, které ovlivňují úspěšnost EVO. Za ty označuje: teorii programu (která se skládá z teorie účinku a procesu a používání tzv. logického modelu.

Obrázek 5 – Logický model konkrétního programu badatelé.cz. (Sdružení Tereza 2011)

V České republice existuje rozlehlá síť ekocenter a organizací, které pak nabízejí základním školám environmentální programy na různá témata v různém časovém rozmezí pro různé věkové skupiny.

Ve školním roce 2016/2017 nabízely EVP například organizace: Ekodomov, z.s., Lesy hl.m. Prahy, Botič o.p.s., Sdružení SRAZ – Společně za radostí a zdravím a další. Na začátku září 2017 bylo evidováno 324 zapsaných jednotlivých programů (dle Portálu životního prostředí hlavního města Prahy, dostupné z www.portalzp.praha.eu, citováno 3.3.2018)

3.5.4 Zájmové útvary s environmentálním zaměřením pro děti a mládež

Velká nabídka zájmových útvarů pro děti (hlavně ve městech) v České republice zabezpečuje i pomyslné místo pro kroužky s primárně ekologickým či jen částečně environmentálním zaměřením.

Nyní je, a i v minulosti byl na našem území takovým útvarem například skaut, který má tradici v ČR už od roku 1914, kdy byl založen spolek Junák – český skaut. Skaut si dává mimo jiné za cíle u účastníků rozvíjet i vztah k přírodě.

V dnešní době ale skaut není zdaleka jediným takovýmto zájmových útvarem. Jako příklad předkládám konkrétní zájmové útvary a náplň schůzek kroužků s environmentálním zaměřením, které se konají v Praze pod hlavičkou Domu dětí a mládeže Prahy 7.

Chovatelé

V chovatelských kroužcích se na naučných schůzkách děti starají o zvířata – konkrétně je krmí, čistí jim klece a akvária, pozorují je, a hlavně se zábavnou formou dozvídají nové informace nejen o fauně, ale také o floře. Kroužek chovatelé je rozdělený na dvě hlavní části, kdy je možné navštěvovat kroužek se savci či plazy.

Pterodactylus

Pterodactylus je zájmový útvar zaměřený na přírodovědu, kdy se účastníci na dvouhodinových pravidelných schůzkách zúčastňují tematických oddílových her, které se výhradně konají v přírodním prostředí. V kroužku jsou dětem podávány hrou informace o ekologii a správnému přístupu k životnímu prostředí. Mimo to i kroužek nabízí víkendové či prázdninové akce v přírodě.

Mamuti – oddíl experimentální archeologie

Oddíl experimentální archeologie pořádá mimo letní tábory a víkendové výpravy i tematické a akce a pravidelné schůzky s pobytem v přírodě a rámcově do programu zasahuje ekologická výchova.

3.5.5 Střední a vysoké školy s environmentálním zaměřením

Výběr středních škol se zaměřením na ekologii, životní prostředí, ale hlavně jednotlivé konkrétní výukové obory pro práci v životním prostředí, zemědělství, zahradnictví, a tak dále, je velký. Příčinou je na rozdíl od základních škol, kde jsou u žáků běžných programů požadované stejné znalosti a dovednosti při výstupu profílace na povolání či další studium.

Mezi odborné učiliště a další střední školy s daným tématem lze zařadit například následující příklady:

- střední zemědělské a potravinářské školy
- střední odborné ekologické školy
- střední zahradnické školy
- učiliště s oborem zahradník
- ekologická gymnázia
- Česká lesní akademie

A další. U žáků středních škol tedy již může po výběru dané školy docházet k profílaci k jednotlivým tématům ekologie.

Výběr vysokých škol s daným zaměřením je však také dostačující. Možné je studovat například:

- kteroukoliv z oborů fakult životního prostředí vysokých škol (např. ČZU a UJEP)
- zemědělské či potravinářské obory
- ekologii
- lesnictví
- krajinářství
- ochranu přírody
- právo v životním prostředí

A mnoho dalších.

3.5.6 Volnočasové aktivity a sdružení s environmentálním zaměřením pro dospělé, poradenství v životním prostředí

V České republice jsou aktivní různá sdružení či organizace se zaměřením na environmentální téma. Společnými znaky těchto programů bývá osvěta ohledně životního prostředí, pořádání akcí s environmentální tematikou pro veřejnost, vzdělávací akce pro mládež, a další.

Příkladem uvádím několik organizací včetně popisu jejich programové náplně.

Český svaz ochránců přírody

Český svaz ochránců přírody je největší nevládní organizací se zaměřením na životní prostředí a ekologii. Mimo jiné je svaz k dispozici osobám, které například našly poraněné či opuštěné zvíře, potřebují odbornou pomoc při řešení omezení činnosti, která ohrožuje přírodu a krajinu, či potřebují pomoc s péčí o přírodně cennou lokalitu a v neposlední řadě poskytují poradenství.

„Český svaz ochránců přírody (ČSOP) je zapsaný spolek, jehož členy spojuje aktivní zájem o přírodu a ochranu přírody a krajiny. Naším posláním je ochrana a obnova přírodního dědictví, ekologická výchova a podpora trvale udržitelného života. V současné době máme cca 7000 členů, mezi nimiž naleznete profesionální odborníky i ty, kteří prostě jen mají rádi přírodu. Za sebou máme již více než 35 let činnosti; ČSOP byl založen na podzim roku 1979.“

- Český svaz ochránců přírody, citováno 16.03.2018, www.csop.cz

Sít' ekologických poraden STEP

Sít' ekologických poraden se kromě preventivní péče o životní prostředí věnuje i podpoře spolupráce jednotlivých subjektů – samospráva, státní správa, vědecký výzkum, veřejnost i podnikatelská sféra. Sít' ekologických poraden byla založena v roce 1977. Realizuje pak samotné projekty určené k naplnění cíle zlepšení ekoporadenství v České republice.

Ekodomov

Ekodomov je ziskovou organizací se sídlem v Praze, Dejvicích. Součástí Ekodomova je i dětský klub Šárýnka, který se programově shoduje s lesní školkou. Programem

jsou dále ekokroužky, příměstské tábory, ekologická divadla (vše pro děti), exkurze a poskytování poradenství v životním prostředí pro dospělé.

„Rozvíjíme svobodné, odpovědné a udržitelné užívání přírodních zdrojů, péči o půdu a recyklaci. Vracíme, co si bereme – víme jak, víme proč.“

- Ekodomov, citováno 16.03.2018, www.ekodomov.cz/o-nas/

Ekodomov také nabízí ekologické produkty k prodeji, jako například alternativy k produktům nešetrným k životnímu prostředí, či kompostéry a svoz bioodpadu.

4. Sociologický průzkum

4.1 Studium dokumentů

Před samotným spuštěním sociologického průzkumu bylo zapotřebí vedle dané rešerše pátrat i v proběhlých sociologických výzkumech.

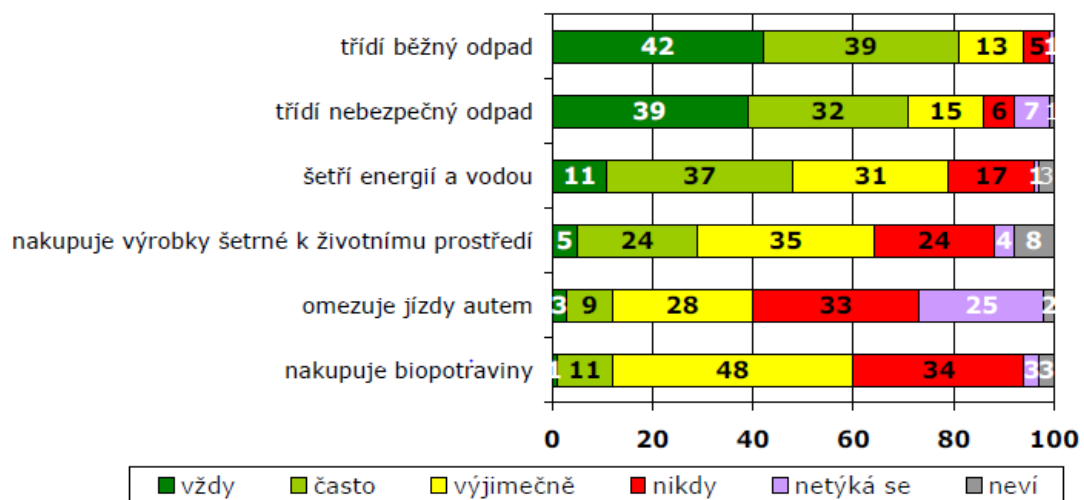
Pavel Frič uvádí v roce 1996 v Sociologickém časopise článek na téma Postoje obyvatel ČR a SR k životnímu prostředí. Mimo jiné zde uvádí i faktory, které ovlivňují rozložení názorů na problém životního prostředí. Za nejsilnější faktor dále uvádí faktor lehkovážnosti, poté i nepřekonaný paternalismus a také tradice zděděná od předků. Uvádím i část tabulky výsledků faktorové analýzy pohledů na problém životního prostředí, která se týká České republiky.

Dominantní proměnná	faktor	procento vysvětlené variance
<i>Česká republika</i>		
1. volná soutěž zaručí zdravé ŽP		
2. růst průmyslu je nevyhnutelný		
3. řeči o škodách na ŽP jsou přehnané	fatální lehkovážnosti	20
4. jedině stát zaručí zdravé ŽP		
5. záchrana ŽP je ve vědě a technice	paternalismu	14
6. vrátit se k tradicím dědů		
7. mít se jako ministři	tradice	12

Tabulka 2 – Výsledky faktorové analýzy pohledů na problém životního prostředí. (Frič 1996)

V rámci sociologického výzkumu AV ČR bylo pomocí sociologického výzkumu zjištěno, že k pátému měsíci roku 2007, že se 13% osob zajímá o informace ohledně životního prostředí a dalších 54% se spíše zajímá o informace o životní prostředí. Největší procento respondentů (46%) pak označilo, že vnímá spíše nedostatek informací o životní prostředí (Červenka, 2007).

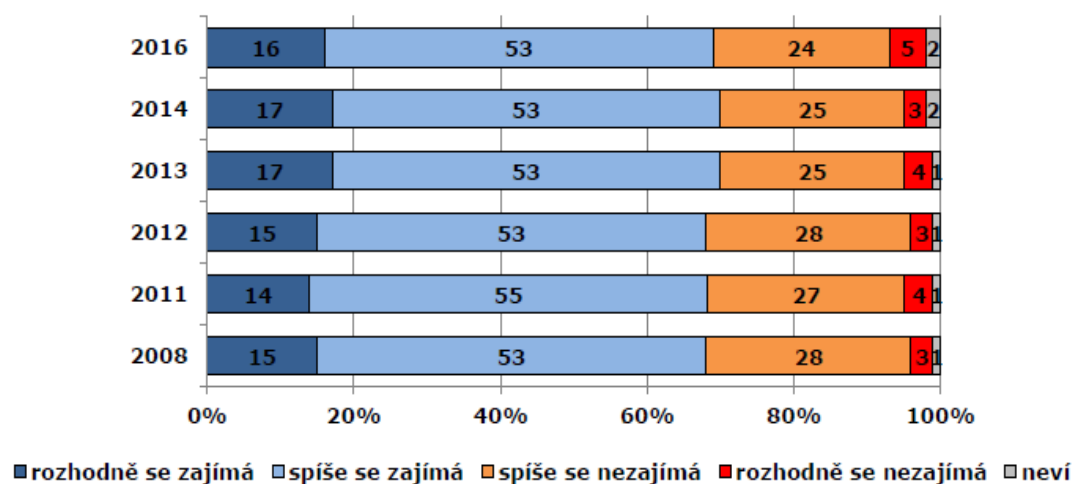
V roce 2008 pak provedl Michal Veselský pod hlavičkou Sociologického ústavu ČR sociologický výzkum na téma, jak chráníme životní prostředí. Z výsledků vznikl následující graf, který znázorňuje ekologické chování v domácnosti.

Obrázek 6 – Ekologické chování v domácnosti. (Veselský 2008)

Během roku 2015 byl dále proveden sociologický průzkum, kde dotazovanou cílovou skupinou byli Češi s minimálně středoškolským vzděláním s maturitou a zároveň měsíčním příjmem domácnosti vyšším, než 20 000 Kč v hrubém. Výsledkem bylo zjištění, že přestože Češi často preferují přírodu, tak většinou nemají dostatečný objem informací pro rozhodování o správné péči o životní prostředí. Zkoumaným konkrétním jevem byla například otázka kácení lesů napadených kůrovcem na Šumavě (Ptáčková, 2017).

V roce 2016 zase provedl Ondřej Malina sociologický výzkum (opět pod hlavičkou Sociologického ústavu AV ČR) na téma postojů a aktivit české společnosti vzhledem k životnímu prostředí. Z výsledků lze vyhodnotit zájem občanů o informace, jak se chovat k životnímu prostředí.

Obrázek 7 – Zájem o informace, jak se chovat k životnímu prostředí. (Malina 2016)

Dle Řehákové (2001) lze rozdělit literaturu determinantů vůči vztahu k ochraně životního prostředí rozdělit do tří proudů – první se zaměřuje na sociodemografické faktory, druhý na hodnoty, přesvědčení a další sociálně-psychologické vlastnosti. Třetím proud pak kombinuje oba přístupy.

Šamanová Gabriela pak v sociologickém výzkumu Ekologického chování z roku 2011 uvedla, že 82% respondentů vždy nebo často třídí běžný odpad a třídění je tak nejčastější formou ohleduplného chování k životnímu prostředí. Dalšími činy přispívajícími k šetření životního prostředí jsou pojmenované například šetření vodou (které praktikuje 40% respondentů) či omezení jízd autem (17%).

4.2 Úvod k sociologickému průzkumu

Samotný sociologický výzkum je rozložen do tří skupin a skládá se tedy ze tří rozdílných dotazníků určených pro jednotlivé skupiny – žáci prvního stupně základních škol, žáci druhého stupně základních škol (včetně paralelních ročníků gymnázií) a osoby s ukončenou devítiletou docházkou základní školy. Každá skupina má vedený vlastní sociologický výzkum pro lepší pochopení jednotlivých kategorií a zároveň kompletní analýzu všech věkových skupin. Společným prvkem průzkumů je ale zájem o participaci v péči populace o životní prostředí v ČR v závislosti na proměnných, kdy hlavním zkoumaným atributem u žáků základních škol je závislost účasti v zájmových útvarech (kroužcích) programově a tematicky týkajících se životního prostředí, či ekologie nebo zvířat na potenciální zájem dítěte o péči o životní prostředí a případně i budoucí aktivní participaci v péči o životní prostředí.

Samotné rozdělení skupin pak vyplývá ze základního rozdělení dětí a dospělých a u dětí pak rozdělení na jednotlivé stupně a míření otázek plynoucích z vývojové psychologie. Předpokládám, že ucelení jednoho dotazníku pro všechny děti z různých stupňů vzdělání by mohlo mít za důsledek špatné porozumění otázkám mladšími dětmi či naopak by nebylo možné zvolit pokročilejší otázky a touto standardizací by data, která mohu získat, byla neadekvátní.

4.3 Metodika

Teoretická část byla řešena pomocí rešerše na téma legislativy v České republice týkající se Aarhuské úmluvy a její implementace, participace o péči v životním prostředí z hlediska firemního – tj. nejen zákonodárně, ale také z vlastního přesvědčení zainteresovaných osob; dále byla provedena identifikace jednotlivých prostředků, kterými společnost může působit na rozhodovací procesy, identifikace bariér rozvoje participace občanů a dále studia jednotlivých výukových environmentálních programů v ČR zaměřených na občanskou participaci v životním prostředí.

Praktická část byla provedena pomocí sociologického výzkumu, který se primárně opíral o poznatky z příručky *Jak se vyrábí sociologická znalost* (DISMAN, 2002).

Samotný výzkum byl vzhledem k cílové skupině zkoumané populace rozdělen do tří samostatných, ucelených, avšak tématem velmi provázaných částí. Bylo tak učiněno z důvodu rozsáhlého věkového záběru respondentů. U každé skupiny tak byl průzkum přizpůsoben věku a současné úrovni vzdělávání pomocí formulace jednotlivých dotazů.

První část výzkumu byla vyhrazena pro děti navštěvující základní školu v prvním stupni, druhá část pro děti navštěvující základní školu v druhém stupni a poslední skupina pro účastníky s ukončenou devítiletou docházkou na základní školu.

Pro všechny tři části sociologického výzkumu byla použita metoda dotazníku. Celkem se tohoto výzkumu zúčastnilo 357 respondentů.

Nejprve proběhla rešerše dokumentů a vyhledání případných uskutečněných výzkumů, které již byly na dané téma provedeny. Dalším krokem bylo vytvoření konceptu dotazníku a vyslovení a zodpovězení základních otázek – jaké jsou cíle dotazníkového šetření? Na jakou věkovou skupinu bude mířen? Bude zvolena metodika kvantitativního či kvalitativního šetření? Bude dotazník řešen elektronickou formou, papírovou formou, či metodou *face to face*? Jaký bude optimální počet otázek a času potřebného k vyplnění? Kde najít reprezentativní vzorek dané populace?

První byly vytyčeny hlavní směry a otázky, kterými by se měl dotazník zabývat:

- Jaký mají vliv kroužky s environmentálním zaměřením na vztah dětí k ochraně přírody, jejich zájem o přírodu a případnou participaci na řešení problémů spojených s životním prostředím?

- Do jaké míry mají žáci základních škol osvojené základní znalosti o každodenní péči o životní prostředí, jako je například třídění odpadů?
- Jaká je míra participace v základních úkonech o péči o životní prostředí u žáků základních škol a je rozdíl mezi mírou znalostí a mírou participace?
- Jak žáci základních škol vnímají rozdíl mezi lokálními a globálními problémy životního prostředí?
- Z jakých zdrojů informací žáci základních škol čerpají, pokud mají zájem o prohloubení znalostí v oblasti životního prostředí?
- Považují rodiče a dospělí vnímají vzdělávání s rozšířeným environmentálním programem za účinné?
- Jaká je míra zájmu o péči o životní prostředí u občanů v ČR?
- Jaká je míra participace na péči o životní prostředí u občanů v ČR?
- Jak dospělí vnímají ekologické problémy v místě jejich bydliště a jak vnímají ekologické problémy od jejich bydliště vzdálené? Rozhodují se dle teorie NIMBY?
- Jak dospělí vnímají participaci na rozhodovacích procesích v téma životního prostředí v ČR?
- Jaké bariéry vnímají občané ČR z hlediska participace na rozhodovacích procesích na téma životního prostředí?

Po vyslovení těchto otázek bylo jasné, že dotazníkové šetření musí být mířeno jak na žáky základních škol, tak na dospělé. U žáků základních škol pak bylo zapotřebí dotazník rozdělit na další dvě části – jeden sumarizovaný dotazník pro děti ve věku 6-15 let by neměl reálnou vypovídací hodnotu, protože by otázky musely být přizpůsobeny tak, aby jim porozuměli i nejmladší.

Co se týče vzorku populace, v provádění sociologického výzkum jsem využila určité výhody. Jelikož jsem pedagog fungující pod Domem dětí a mládeže v Praze, bylo velmi jednoduché oslovit velký počet dětí i rodičů. Jako trenér klubu karate o sto sedmdesáti členech a velkým kolektivem rodičů bylo možné výsledky sbírat rychleji. Bylo však zřejmé, že pouze děti a rodiče z tohoto okruhu by nebyli dostačující vypovídací skupinou a bylo proto nutné oslovit i další respondenty – tehdy jsem

využila možnosti oslovit známé i neznámé přes sociální sítě či databázi Českého svazu karate (prostřednictvím emailu), kde je reprezentativní vzorek populace klubů a jejich členů v celé České republice.

Jelikož bylo jedním ze záměrů a hlavních otázek dotazníku i získání potřebných dat od respondentů navštěvující kroužky s environmentálním zaměřením, vyhledala a zvolila jsem odpovídající volnočasové aktivity (kroužky), kde bych mohla mládež oslovit – to jsem zrealizovala u zájmových útvarů fungujících pod hlavičkou Domu dětí a mládeže Prahy 7 a dále u ostatních environmentálních útvarů sídlících v Praze.

Aby byly výsledky sociologického výzkumu relevantní, zvolila jsem i minimální počty respondentů. U žáků základních škol byl minimální počet stanoven na 150 osob, u osob s ukončenou základní docházkou pak 175 při optimálním počtu 250.

Z daných počtů logicky vyplývá, že vhodnější je v tomto případě zvolit kvantitativní formu dotazníku. Na sociálních sítích a prostřednictvím emailu v elektronické podobě (pro dospělé) a v tištěné podobě pro děti – z důvodu každodenního kontaktu se členskou základnou klubu karate i Domu dětí a mládeže nebyl problém v oslovení případných respondentů. Dále byla zvolena i tištěná verze dotazníku pro dospělé (ve stejné podobě, jako elektronická) – mnoho rodičů a prarodičů má možnost dotazník vyplnit při čekání na skončení zájmového útvaru.

Rozsah dotazníku se odvíjel od zvolených cílů a předpokládaného času vyplnění za předpokladu, že se podaří u elektronické podoby oslovit více respondentů s kratším dotazníkem – optimální čas jsem tedy zvolila na 5-7 min. U žáků základních škol byl přirozeně zvolen delší čas, jelikož budou děti vyplňovat dotazník v papírové formě, některé odpovědi dopisovat a u nejmladších lze předpokládat zdržení se čtením otázek. Vyplnění dotazníku by však nemělo trvat více jak 15 minut pro zajištění co nejvyšší koncentrace dítěte při vyplňování.

Poté došlo k sepsání jednotlivých otázek a odpovědí pro žáky základních škol i dospělé – prozatím oba formou textu ve Wordu a poskytnutí dotazníků malému vzorku populace (5 respondentů v každé skupině) za účelem otestování dotazníku pro případné zdokonalení. Respondenti dotazník vyplnili a potom *face to face* navrhli úpravy. Výsledkem bylo upravení tří otázek u žáků ZŠ za cílem lepšího pochopení otázek a přidání jedné odpovědi u otázky v dotazníku dospělých. Konečné dotazníky obsahovaly 14 otázek pro žáky prvního stupně ZŠ (s přibližnou dobou 13 min na

vyplnění u žáka třetí třídy) a 16 otázek pro žáky druhého stupně ZŠ – zde byly dvě otázky přidány a jedna původní pozměněna (přibližná doba vyplnění byla otestována u žáka sedmé třídy a stanovena na 10 min). Dotazník pro dospělé měl ve výsledku 21 otázek a vyplnění jeho elektronické verze trvalo přibližně 7 minut.

Dotazníky byly upraveny obsahově, dotazník pro žáky prvního stupně ZŠ byl upraven i graficky (lehké barevné odlišení otázek) za účelem lepší a rychlejší orientace dítěte v dotazníku. Dotazník pro dospělé byl převeden do Google Formulářů, zkontrolován a rozeslán případným respondentům přes email a sociální sítě k datu 2.ledna 2018. Dále byl vytisknut dostatek kopií všech tří formulářů (pro první stupeň ZŠ, druhý stupeň ZŠ i tištěnou verzi Google Formuláře pro dospělé) a začala samostatná práce na shromažďování dat. Papírové dotazníky byly k dispozici v několika klubech a střediskách Domu dětí a mládeže, žáci ZŠ pak byli oslovovali na konkrétních hodinách zájmových útvarů.

Zvláštní důraz bylo nutné klást na dotazníky pro děti ze základních škol. U dotazníku pro první stupeň jsem v hodině vždy nahlas předčítala žákům otázky i odpovědi pro urychlení vyplnění dotazníku. Některým žákům první třídy bylo zapotřebí pomoci se samotným psaním odpovědí či hledáním odpovědí, které chtějí zakroužkovat. Ke každé otázce bylo žákům sděleno, zda mají zakroužkovat jednu, či mohou zakroužkovat i více odpovědí. U otázky, zda by dítě chtělo v dospělosti pracovat jako ochránce přírody byly všem skupinám podány jednotné, stejně formulované informace, které vedly k lepší představě náplně dané práce. Případně bylo respondentům zodpovězeno *in situ* na dotazy týkající se významu některé z otázek či odpovědí.

Sběr výsledků byl ukončen 18.března 2018. Na dotazník pro žáky základních škol zodpovědělo celkem 159 respondentů (102 z prvního stupně a 57 z druhého stupně ZŠ, z toho 55 respondentů, kteří navštěvují zájmový útvar s environmentálním zaměřením), u dotazníku pro osoby s ukončenou devítiletou docházkou základní školy bylo zaznamenáno 198 odpovědí, kdy 67 z nich bylo prostřednictvím elektronického formuláře Google Forms.

Do získané excelové tabulky z elektronického formuláře pak bylo nutné zanesť všechny odpovědi z papírových dotazníků, což bylo velmi časově náročné a nevýhodné – tato část však byla plánovaná, jelikož při vydání papírové formy jsem

předpokládala větší zastoupení respondentů. Samotné zanášení jednotlivých výsledků všech ručně vyplněných dotazníků (v počtu 290) a zanášení volně vepsaných odpovědí trvalo několik dní.

Hotové tabulky pak byly podkladem pro vyhodnocení výsledků, jejich grafické znázornění u všech otázek (k nahlédnutí v přílohách práce), samotnou interpretaci výsledků a vyvození závěru.

Rozpis jednotlivých skupin respondentů

1. Skupina – děti navštěvující první stupeň základních škol

Způsob dotazování: Kvantitativní výzkum deduktivní logikou

Rozdělení a porovnání dvou předpokládaných důležitých proměnných – děti v prvním stupni základní školy, které se účastní či neúčastní volnočasových aktivit s environmentální náplní pořádaných vzdělávacími orgány a následný zájem o účastníků o péči o ŽP a reálnou participaci v jednoduchých úkolech týkajících se ochrany ŽP.

Vzorek populace: děti studující první stupeň základních škol s podmínkou zastoupení účastníků zájmových útvarů s environmentálním zaměřením – mimo jiné děti z klubu Karate Letná a zájmových útvarů Domu dětí a mládeže Prahy 7.

2. Skupina – děti navštěvující druhý stupeň základních školy, či paralelní ročníky gymnázií

Způsob dotazování: Kvantitativní výzkum deduktivní logikou

Vzorek populace: děti studující druhý stupeň základních škol, či odpovídajících paralelních ročníků víceletých gymnázií – mimo jiné děti z klubu Karate Letná a zájmových útvarů Domu dětí a mládeže Prahy 7

3. Skupina – účastníci s ukončenou devítiletou docházkou na základní škole

Způsob dotazování: Kvantitativní výzkum formou dotazníku pro lepší pochopení provázanosti jednotlivých atributů a zájmu jedince o participaci v péči o životní prostředí.

Vzorek populace: účastníci zájmových útvarů DDM P7 a jejich rodiče, členové klubu Sen, klienti pečovatelského domu Terežín a další

4.4 Dotazníkové otázky

Dotazníkové otázky pro žáky prvního stupně základních škol

1) *Jsi dívka nebo chlapec?*

První otázka byla identifikační a cílem bylo zjištění, zda je respondent dívka nebo chlapec.

2) *Do jaké třídy základní školy chodíš?*

Druhá otázka sloužila pro rozřazení odpovědí respondentů mezi jednotlivé ročníky základní školy a byla zařazena primárně z důvodu předpokladu, že jsou znalosti dětí v jednotlivých ročnících velmi odlišné. Možnými odpovědi byla číslo od 1 do 5.

3) *Bydlíš ve městě?*

Třetí otázka byla také identifikační a do dotazníku přidána s cílem zjištění, zda respondent bydlí ve městě. Možné odpovědi zde byly *ANO* a *NE*.

4) *Chodíš na kroužek, který je spojený s přírodou? (může to být skaut, přírodověda, chovatelé i jiné)*

Zajímalo mě, zda se respondent účastní nějakého kroužku spojeného s přírodou – otázka byla zařazena do dotazníku k rozřazení respondentů do dvou hlavních skupin – ti, kteří navštěvují či nenavštěvují takové kroužky. Příklady byly uvedené pro lepší představu významu otázky. Možné odpovědi byly *NE* a *ANO* s dodatkem *Jaký?* a možností vpisu informace. Tento krok byl zvolen z důvodu předpokladu, že ne všechny děti správně zařadí kroužek. Několik z dětí se na správnost zařazení kroužku ptalo bezprostředně přímo při vyplňování dotazníku vedoucím a byla jim poskytnuta odpověď.

5) *Baví tě ve škole předmět přírodověda (nebo prvouka, přírodopis, biologie)?*

Další část dotazníku se již týká preferencí dětí – v této otázce bylo cílem zjistit, zda má respondent zájem o problematiku životního prostředí v prostředí školy. Odpovědi z takto položené otázky by nemusely být zcela jednoznačné, jelikož oblíbenost školního předmětu u dítěte nezávisí zcela jen na jeho obsahu, nýbrž na více faktorech (příkladem je učitel, kolektiv, školní pomůcky a další). Proto byla položena i další otázka týkající se preferencí. Možné odpovědi byly *ANO* a *NE*.

6) Trávíš raději čas ve městě, nebo v přírodě?

Tato otázka doplňuje předešlou – tentokrát s tím rozdílem, že je zaměřená na přímou preferenci stráveného času dítěte v přírodě či ve městě na rozdíl od pasivního pojetí předešlé otázky. Možné odpovědi byly *VE MĚSTE* či *V PŘÍRODĚ*.

7) Myslíš si, že jako lidé musíme přírodu chránit?

Cílem otázky bylo zjištění aktivního či pasivního přístupu k ochraně životního prostředí u dítěte. Možnými odpověďmi zde bylo *ANO* a *NE*.

8) Třídíš alespoň částečně odpad? (plast – papír – sklo)

Tato otázka byla volená jako doplňková předchozí – je rozdíl v názorech a činech dětí, tedy mezi stanoviskem, zda mají lidé chránit přírodu a mezi aktivním tříděním odpadu u jedince?

9) Spoj barvu kontejneru se správným druhem odpadu

Zde proběhl základní test znalosti dětí ohledně základního třídění odpadu. Spojit zde měly graficky spojit jednotlivá slova barvy kontejnerů a suroviny, která do daného kontejneru patří.

10) Je důležitější příroda nebo peníze?

Otázka byla položena za účelem zjištění, kterou komoditu považuje dítě za důležitější. U odpovědi *peníze* bylo i místo pro dopsání vysvětlení, z jakého důvodu dítě odpověď zvolilo.

11) Kdybys viděl v lese pohozenou plastovou lahev, uklidíš jí?

Tato otázka byla kladena jako kontrola participace na péči o životní prostředí u dítěte, na rozdíl od otázky třídění odpadu v jiné, konkrétní situaci.

12) Chtěl bys mít v dospělosti práci jako ochránce přírody?

Cílem položení této otázky bylo shromáždění výsledků a zjištění, zda mohou některé z identifikačních prvků v předchozích otázkách dotazníku ovlivňovat volbu profese dítěte. U každé skupiny byl pak podán jednotný výklad popisu práce, kde bylo právě nutné klást ráz na jednotvárnost vysvětlení u jednotlivých skupin pro odstranění rizika odchylky výsledků jako důsledek různorodého výkladu a tím i ovlivnění jednotlivých odpovědí. Možnými odpověďmi zde bylo *ANO* či *NE*.

13) Zajímal by tě problém s přírodou, který se ale děje na druhém konci světa? (například sucho v Africe)

Zde už se zajímám o představu participace na péči o životní prostředí z pohledu dítěte, kdy se problém (samozřejmě pouze zdánlivě pro nezainteresované dítě) přímo netýká respondenta. Lokace ekologického problému je v Africe. Odpovědi na tuto otázku byly tři možné – *Ne*, pokud dítě problém vůbec nezajímá, *Ano, nic bych s tím ale nedělal/a*, což je verze zájmu o problém bez další participace na řešení; třetí možností pak byla odpověď *Ano, snažil/a bych se s tím něco udělat* s významem zájmu i následné participace na řešení ekologického problému.

14) Zajímal by tě problém s přírodou, který se děje ve tvé blízkosti? (například výstavba skládky)

Poslední otázka v tomto dotazníku byla jakýmsi napojením na předchozí, třináctou otázku. Výběr možných odpovědí zůstal stejný, nicméně změnila se část otázky – tentokrát se ptám na zájem a případný zájem o participaci na řešení problému, který je však lokální.

Dodatečné či pozměněné otázky v dotazníku pro žáky druhého stupně základních škol vůči prvnímu stupni

V dotazníku směřujícím na žáky druhého stupně základní školy, případně paralelních ročníků gymnázií se ve většině vyskytovaly otázky totožné s dotazníkem pro žáky prvního stupně základní školy. Jedna otázka zde ale byla logicky upravena a přidány byly další dvě unikátní otázky, které nebyly zařazeny do předchozího dotazníku prvního stupně ZŠ z důvodu povahy – u žáků prvního stupně, zvláště v nejnižších ročnících, nelze předpokládat dané znalosti a dále by tyto náročnější otázky u předchozí skupiny prodlužovaly dobu vyplnění.

Do jaké třídy základní školy chodíš (případně jejího paralelního ročníku na gymnáziu)?

U této otázky bylo na rozdíl od dotazníku pro první stupeň ZŠ upřesnit, že se otázka týká i žáků, kteří studují gymnázium a škála odpovědí byla přesunuta na čísla 6 až 9.

Kde bys hledal/a informace o životním prostředí (přírodě)?

Cílem zde bylo ze získaných odpovědí respondentů zjistit, který prostředek využívají žáci nejčastěji ke sběru informací o životním prostředí. V otázce bylo možné zakroužkovat více odpovědí. Možnými odpověďmi pak byl *INTERNET, VE ŠKOLE, V KNÍŽCE* či *ZEPTAL/A BYCH SE RODIČŮ*.

Napiš tři problémy, o kterých si myslíš, že se týkají životního prostředí.

Zde byli respondenti opět testováni ze znalostí týkajících se životního prostředí, kdy měli uvést tři problémy týkající se ŽP. Otázka byla otevřenou formou.

Dotazníkové otázky pro osoby s ukončenou devítiletou docházkou na ZŠ

1. Pohlaví

První otázka je mířená na pohlaví respondenta, kdy ideálním zastoupením by byla obě pohlaví s menším jak desetiprocentním rozdílem. Možné bylo označit pouze jednu odpověď.

2. Kolik je Vám let?

Zde bylo cílem dosáhnout zastoupení ve všech vypsanych věkových kategoriích. Kategorií bylo celkem 7, s následujícím věkovým rozmezím: 15-20, 21-30, 31-40, 41-50, 51-60, 61-70, 71-99. Rozdělení i u věku nad 60 let bylo z důvodu předpokladu zastoupení respondentů (oslovení klubu Sen Domu dětí a mládeže a klientů pečovatelského domu Terezín).

3. Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání?

Možná zde byla k výběru jedna z odpovědí: ukončená devítiletá docházka základní školy, středoškolské, středoškolské s maturitou, vysokoškolské (Bc.), vysokoškolské (vyšší stupeň).

4. Bylo některé z Vašich studií na středoškolské či vysokoškolské úrovni zaměřené na ekologii, životní prostředí, či zemědělství?

Otázka byla položena z důvodu, kdyby mezi respondenty bylo početné, alespoň částečně environmentálně zaměřené ukončené studium. V tom případě by bylo relevantní zkoumání tohoto atributu vůči primárním cílům sociologického průzkumu.

5. Bydlíte ve městě, nebo na vesnici?

Otázka byla mířena na bydliště respondenta a chtěným záměrem bylo zastoupení respondentů z obou skupin.

6. Prožívali jste většinu dětství ve městě, nebo na vesnici?

Důvod položení této otázky byl stejný, jako u ukončeného vzdělání s environmentálním zaměřením.

7. Účastnili jste se v dětství nějakých kroužků zaměřených na ekologii či životní prostředí? (například i skaut)

Otázka slouží ke zjištění, zda měli tyto kroužky dopad na vztah osoby k životnímu prostředí.

8. Pokud máte dítě, navštěvuje školku nebo školu s rozšířeným zaměřením na ekologii a životní prostředí?

Potřebnými daty získanými z této otázky mělo být procentuální zastoupení dětí respondentů, které dané vzdělávací zařízení navštěvují.

9. Myslíte si, že lesní školky a základní školy s rozšířeným environmentálním programem přispívají ke kladnému přístupu dítěte k ochraně životního prostředí?

Zkoumaným jevem v této otázce bylo, zda se dospělí ztotožňují s daným názorem.

10. Řekli byste, že se zajímáte o životní prostředí?

Zde již dotazník přechází do části zaměřené na životní prostředí. První otázka je mířena a pouhý pasivní zájem o životní prostředí.

11. Třídíte v domácnosti odpad?

Druhá otázka týkající se životního prostředí se již týká participace na jednoduchých a všeobecně známých úkonech vedoucích k šetření životního prostředí. Možné odpovědi jsou *ano; ano, částečně; ne*

12. Cítíte se být dostatečně informováni o současných problémech týkajících se životního prostředí?

Další otázka se týká domnělé informovanosti občanů v záležitostech životního prostředí.

13. Z jakých zdrojů čerpáte informace o životním prostředí?

Otázka slouží k porovnání zdrojů informací o ŽP mezi dětmi a dospělými.

14. Máte pocit, že můžete jako osoba ovlivnit rozhodovací procesy v téma životního prostředí?

Nyní narážíme na subjektivní bariéry. Tato otázka se týká čistě jen subjektivního názoru.

15. Kdyby se ve Vašem městě měla proměnit část přírodní krajiny ve skládku odpadů, co jste schopni udělat pro odvrácení situace?

Další část otázek se věnuje konkrétním ekologickým problémům. Možné je tu označit jednu či více z následujících odpovědí:

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice
- Budu sdílet tematické odkazy na sociálních sítích
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou

16. Kdyby se ve městě v ČR daleko od Vás měla proměnit část přírodní krajiny ve skládku odpadů, co jste schopni udělat pro odvrácení situace?

Otázka je mířená stejným směrem jako předchozí s tím rozdílem, že je zde změna lokace – blíže nepopsané město v ČR. Možné odpovědi jsou opět stejné s možností označení jedné a více.

17. Kdyby se na pozemku sousedícího s Vaším měla proměnit část přírodní krajiny ve skládku odpadů, co jste schopni udělat pro odvrácení situace?

Třetí otázka na téma reakce na ekologické problémy je opět směřována na jinou lokaci, tentokrát na sousedním pozemku respondenta.

18. Jste ochotni se podílet na řešení ekologického problému, který přímo neovlivňuje Vás? (například nedostatek pitné vody v Africe)

Poslední otázkou na téma reakce na ekologické problémy je uveden globální problém, neboť se nedostatek pitné vody v Africe nevztahuje na lokaci, ale příčiny problémy jsou mnohem složitější. Možné bylo opět označit jednu či více odpovědí.

19. Myslíte si, že je důležité se aktivně podílet na péči o životní prostředí?

Další dvě otázky jsou směřovány na rozdíl mezi vědomostmi a reálnou participací. První z nich testuje právě vědomost respondenta, zda vnímá za důležité se aktivně podílet na péči o životní prostředí.

20. Už jste se někdy aktivně podíleli na péči o životní prostředí?

Ve dvacáté otázce se poté ptám na aktivní participaci v péči o životní prostředí.

21. Co by Vás motivovalo se více zúčastňovat rozhodovacích procesů o životním prostředí?

Zde má respondent možnost se vyjádřit ohledně motivace k participaci na rozhodovacích procesích. Možné je označit jednu odpověď, kdy jedna z odpovědí je uzpůsobená pro vyjádření jiného, než předepsaného názoru.

5. Výsledky

5.1 Výsledky jednotlivých otázek

Výsledky dotazníku pro žáky základních škol a paralelních ročníků gymnázií

Uvedené výsledky jsou sumarizací dat získaných z dotazníků pro první i druhý stupeň základních škol a paralelních ročníků gymnázií. Dále jsou zde uvedena získaná data z doplňujících otázek pro žáky druhého stupně.

Pohlaví

Na otázku zodpovědělo všech 159 osob, kdy se 84 respondentů označilo za chlapce a 75 za dívku – procentuální zastoupení odpovědí je tedy 53% chlapec a 47% dívka.

Aktuální studovaný ročník základní školy

V sociálním průzkumu se podařilo zajistit zastoupení respondentů ze všech ročníků základní školy, kdy nejvíce z nich navštěvuje šestý ročník. Číselné zastoupení množství jednotlivých odpovědí respondentů je znázorněno v tabulce 3.

Ročník základní školy	Počet označení odpovědi respondentem
1	8
2	17
3	24
4	30
5	23
6	20
7	14
8	6
9	17
Celkem odpovědí	159

Tabulka 3 – Rozložení četnosti odpovědí respondentů dle ročníku ZŠ. (Navrátilová 2018)

Bydliště

Bylo zaznamenáno 142 odpovědí, které udávají respondentovo bydliště ve městě a 17 odpovědí označujících bydliště mimo město.

Docházka na kroužek spojený s přírodou

55 dětí zde správně určilo, že navštěvují kroužek dané povahy. Špatně kroužek neoznačil žádný z respondentů a 104 dětí určilo, že takový kroužek nenavštěvují.

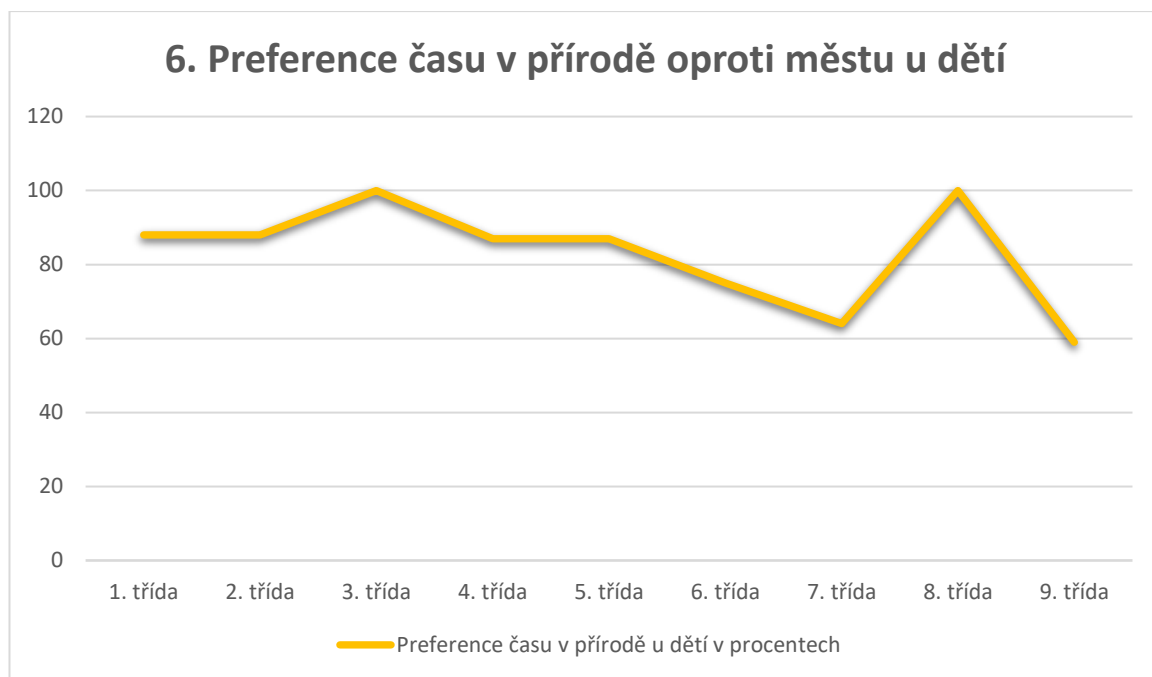
Subjektivní názor dítěte na přírodovědné předměty na ZŠ

Že respondenta takový předmět baví bylo zaznamenáno ve osmdesáti procentech respondentů. Pokud se ale podíváme pouze na skupinu dětí navštěvující kroužky spojené s přírodou, pak je zájem o přírodovědné předměty 96%.

Preference času ve městě či v přírodě u dětí

Preference času v přírodě byla označena u 132 respondentů, tedy 83%. Zajímavým jevem je ovšem klesání preferencí stráveného času v přírodě s přibývajícím věkem dítěte (případně vyšším ročníkem základní školy). Zatímco u žáků prvních tříd je to

87%, křivka zájmu kromě výchylek u třetí a osmé třídy (100%) klesá až k 59% u deváté třídy. Výchylka u žáků osmé třídy však může být způsobena tím, že zde bylo zastoupeno pouze 6 žáků, kdy 5 z nich navštěvuje kroužek spojený s přírodou.

Obrázek 8 - Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 6 (Navrátilová 2018)

Myslí si žáci ZŠ, že jako lidé musíme přírodu chránit? Pasivní participace či zájem o péči ŽP.

155 dětí (tedy 97% účastníků průzkumu) odpovědělo, že ano.

Třídí žáci ZŠ alespoň částečně odpad (plast – papír – sklo)? Aktivní participace o péči ŽP.

Alespoň částečně třídí odpad 87% žáků ZŠ. Děti, které navštěvují kroužky s environmentálním zaměřením pak třídí v 96% případů. Většina dětí, která však uvedla že odpad netřídí ani částečně navštěvuje teprve první nebo druhou třídu.

Schopnost žáků základních škol správně přiřadit barvu kontejneru k surovině

96% dotazovaných dokáže správně přiřadit barvu kontejneru (modrá, zelená, žlutá) k surovině. Pouze jeden z dotazovaných, který barvy přiřadil špatně, studuje vyšší než druhý ročník základní školy.

Preference dětí – příroda či peníze

Dle výsledku výzkumu vyplývá, že 87% dotazovaných žáků ZŠ považuje přírodu za důležitější, než peníze. Jedno procento respondentů neodpovědělo. Dvanáct procent respondentů, kteří označili peníze jako důležitější komoditu uváděli následující důvody: vnímání peněz jako nejdůležitějšího prostředku k přežití, možnost mít za peníze cokoli, možnost nakupování, bydlení, a další.

Uklizení pohozené plastové lahve v lese – aktivní participace na péči o ŽP

115 respondentů by v lese plastovou lahev zvedlo a uklidilo. Několik dětí nezávisle na sobě v různých testovaných skupinách však při vyplňování dotazníku ústně uvedlo, že jim rodiče takové chování zakazují z důvodu, že je lahev špinavá.

Chtěli by mít respondenti výzkumu v dospělosti práci jako ochránce přírody?

48% ano, 52% ne. U účastníků zájmových kroužků s environmentálním programem však byl případný zájem o budoucí práci ochránce přírody 85%.

Zájem či případná participace na péči o životní prostředí u konkrétního ekologického problému s lokací na jiném kontinentu

Nezájem o problém projevilo 48 žáků, zájem o problém bez případné participace projevilo 11 žáků a zájem o problém včetně případné participace 100 žáků.

Zájem či případná participace na péči o životní prostředí u konkrétního ekologického problému s lokací v blízkosti respondenta

Nezájem o problém projevilo 7 žáků, zájem o problém bez případné participace projevilo 10 žáků a zájem o problém včetně případné participace projevilo 142 žáků.

Dodatečné otázky dotazníku pro žáky druhého stupně

Nejčastější zdroje vyhledávaných informací ohledně životního prostředí

U respondentů z druhého stupně základní školy, kdy mohli žáci označovat jednu či více odpovědí, byly zaznamenány výsledky uvedené v příložené tabulce.

Využívaný zdroj informací o ŽP	Označení odpovědi v procentech
Internet	100
Rodiče	42
Knížka	19
Škola	12

Tabulka 4 – Využívaný zdroj informací o ŽP dětmi. (Navrátilová 2018)

Znalost konkrétních případů ekologických problémů u žáků druhého stupně ZŠ

Správně dokázalo uvést tři problémy životního prostředí pouze 60% respondentů z druhého stupně ZŠ.

Výsledky dotazníkového šetření u osob s dokončenou docházkou základní školy Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů

Jako nejvyšší ukončené vzdělání označili 3 respondenti základní školu, 93 respondentů střední školu, 21 vysokou školu (s titulem Bc.), 66 vysokou školu s vyšším stupněm než bakalářským.

Zaměření ukončeného vzdělání respondentů na ekologii, životní prostředí, či zemědělství

90% respondentů uvedlo, že žádný ze stupňů vzdělávání kterými prošli nebyl zaměřen na ekologii, životní prostředí, nebo zemědělství. 6% uvedlo, že takto bylo jejich vzdělávání zaměřeno pouze částečně a 3% označila jako takto zaměřené vysokoškolské vzdělání.

Bydliště ve městě či na vesnici

189 respondentů označilo jako svoje bydliště město, 7 vesnici.

Prožití dětství ve městě či na vesnici

150 osob označilo, že dětství prožívalo ve městě, zatímco 48 osob na vesnici.

Účast respondentů v dětství na kroužcích zaměřených na životní prostředí či ekologii (například i skaut)

Kroužky s daným zaměřením v dětství navštěvovalo 35%, 65% dané kroužky nenavštěvovalo.

Navštěvuje případný potomek respondentů školku či školu s rozšířeným zaměřením na ekologii a životní prostředí?

Danou školku či školu navštěvují potomci 9% respondentů, nenavštěvuje ji 74% a 17% respondentů nemá děti.

Myslí si respondenti, že lesní školky a školy s rozšířeným environmentálním programem přispívají ke kladnému přístupu dítěte k ochraně životního prostředí?

Názor, že lesní školky a školy s rozšířeným environmentálním programem přispívají ke kladnému přístupu dítěte k ochraně ŽP zastává 38%, spíše ano označilo 47%, spíše ne 2%, ne 2% a neví 10%.

Obrázek 9 - Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 9. (Navrátilová 2018)

Zájem respondentů o životní prostředí

32% respondentů se zajímá o životní prostředí, 50% spíše ano, spíše ne 17%, ne 2%.

Třídění odpadů v domácnostech

Vždy v domácnosti třídí odpad 52%, většinou 33%, občas 14% a nikdy 2% respondentů.

Domnělá informovanost respondentů o problémech týkajících se životního prostředí

8% respondentů se cítí být dostatečně informování ohledně problémů týkajících se životního prostředí, 44% uvedlo, že spíše ano, 47% spíše ne a 2% ne.

Zdroj čerpání informací o životním prostředí

Nejvíce respondentů u této otázky s možností označení jedné či více odpovědí označilo sociální média a televizi (62% u obou případů), na pomyslné druhé příčce jsou poté knihy a odborné články či časopisy (48%), 11% respondentů by dané informace čerpalo osobně nebo na webu obecního úřadu, 10% informace dané povahy nečerpá. Mezi jiné odpovědi, které mohli respondenti doplnit, se objevily tyto zdroje: internet, známí, dcera, rádio, denní tisk na webu, dokumentární filmy a osoby, které v daném odvětví pracují.

Pocit možnosti ovlivnit rozhodovací procesy v téma životního prostředí jako osoba

14% respondentů uvádí, že má pocit možnosti ovlivňovat rozhodovací procesy v téma životního prostředí. 20% si myslí že spíše ano, ale neví jak – 40% si myslí že spíše ne, ale neví jak a že je nemožné tyto rozhodovací procesy ovlivňovat si myslí 26%.

Reakce na konkrétní ekologický problém s lokací ve městě bydliště respondenta

V této otázce bylo opět možné zvolit jednu či více odpovědí i doplnit vyhovující odpověď, která nebyla v nabídce. Procentuální zastoupení odpovědí:

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno **0%**
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce **0%**
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu **45%**
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice **48%**
- Budu sdílet tematické odkazy na sociálních sítích **48%**
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu **57%**
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou **13%**
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou **25%**

Jako odpovědi, které nebyly uvedené v nabídce byly uvedeny: oslovím média; vzhledem k tomu, že bydlím na P7 tak si myslím, že bude někdo aktivnější

Reakce na konkrétní ekologický problém s lokací ve městě v ČR daleko od místa bydliště respondenta

Procentuální zastoupení odpovědí:

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno **3%**
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce **0%**
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu **57%**
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice **30%**
- Budu sdílet tematické odkazy na sociálních sítích **51%**
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu **28%**
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou **5%**
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou **6%**

Reakce na konkrétní ekologický problém s lokací na sousedním pozemku od bydliště respondenta

Procentuální zastoupení odpovědí:

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno **0%**
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce **0%**
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu **12%**
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice **46%**
- Budu sdílet tematické odkazy na sociálních sítích **40%**
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu **43%**
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou **53%**
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou **76%**

Jako odpovědi, které nebyly uvedené v nabídce byly uvedeny: oslovím média

Reakce na konkrétní ekologický problém s lokací na jiném kontinentu (Afrika)

V této otázce bylo opět možné označit jednu či více odpovědí, či vyplnit jinou, než uvedenou odpověď. Procentuální zastoupení označení jednotlivých možností:

- Ne **3%**
- Ne, ale klidně si o tom přečtu **13%**
- Ano, budu sdílet problém na sociálních sítích **39%**
- Ano, jsem schopný podepsat petici **55%**
- Ano, jsem schopný finančně přispět (100 Kč) **48%**
- Ano, rád si o tom přečtu a budu informovat své okolí **51%**

Jiná odpověď nebyla zanesena.

Pocit důležitosti aktivní participace na péči o životní prostředí

59% respondentů uvádí, že je důležité se aktivně podílet na péči o ŽP a sami tak činí, 40% zastává názor, že aktivně se podílet na péči o ŽP je sice důležité, ale sami se aktivně nepodílí; 2% si pak myslí, že je aktivní participace zbytečná.

Zkušenost na aktivní participaci o péči ŽP

Aktivně se už někdy na péči o ŽP v jakékoliv rovině podílelo 66% respondentů, 34% pak nikoliv.

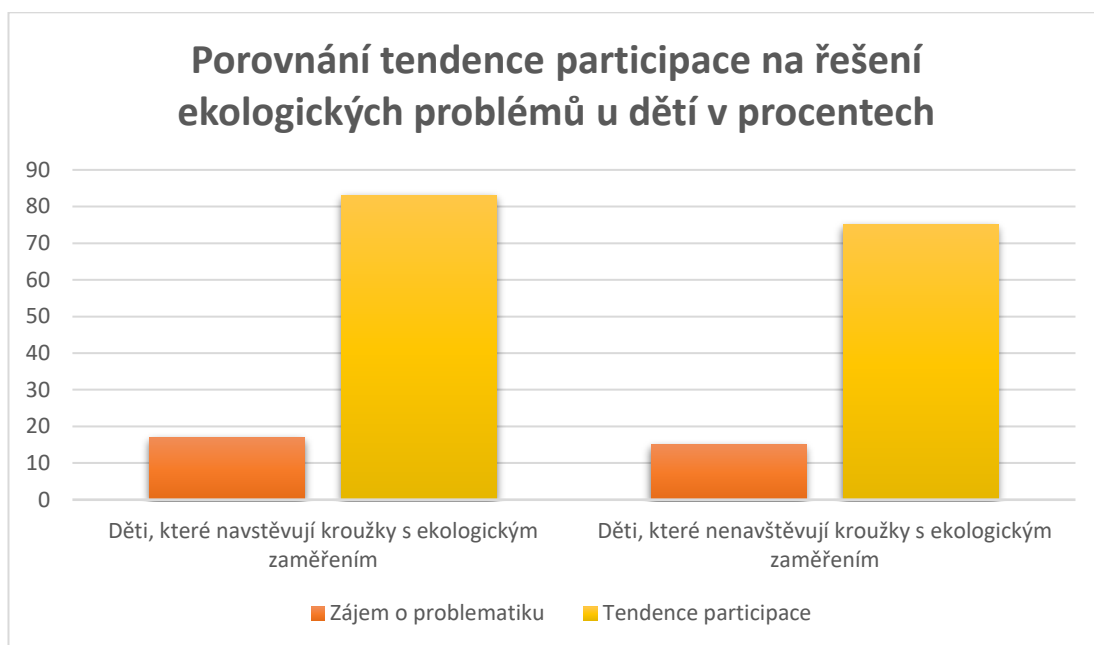
Původ motivace k participaci na rozhodovacích procesech o životním prostředí

85% respondentů uvádí, že by je k participaci na rozhodovacích procesech o ŽP motivovala větší informovanost – mají pocit, že nemají dostatek informací, či se o kauzách na dané téma vůbec nedozvídají. 9% pak uvádí, že je nic nemotivuje, protože myslí, že se situací nic neudělají a žádný z respondentů neodpověděl, že ho problematika nezajímá. V individuálních odpovědích, doplněných nad rámec předepsaných možností v dotazníku se objevily tyto odpovědi:

- občanské spolky, které problém prezentují přístupnou formou a nabízí i případnou participaci
- respondent nemá pocit, že by měla participace význam
- respondent nemá pocit, že by měla participace význam a nevěří ani občanským spolkům
- respondent by uvítal více informací (což je jedna z nabídnutých odpovědí, respondent však zvolil možnost dopsat)

5.2 Propojení výsledků

První hlavní otázkou sociologického průzkumu u dětí základních škol bylo, do jaké míry ovlivňují zájmové útvary s alespoň částečným environmentálním zaměřením na přístup žáka k přírodě a hlavně ohledně jeho přístupu k participaci ochrany přírody.

Obrázek 10 – Porovnání tendence participace na řešení ekologických problémů u dětí v procentech. (Navrátilová 2018)

V části dotazníkového šetření, kdy byli dotazováni žáci základních škol byl porovnán zájem o řešení lokálního a celosvětového ekologického problému z pohledu dítěte. Z výsledků jednotlivých otázek vyplývá, že mají žáci ZŠ větší tendence participace na řešení u lokálního problému. Zatímco rozdíl početního zastoupení dotazovaných, kteří označili že nemají zájem o problematiku lokálního ani celosvětového problému je zastoupený pouze jedním dotazovaným, v dalších dvou možnostech jsou již pozorovatelné větší odchylky. U globálního problému je viditelně vyšší zájem o problematiku bez další participace, nicméně u lokálního ekologického problému je vyšší zájem o případnou participaci na řešení.

Obrázek 11 – Porovnání zájmu o řešení lokálního a celosvětového ekologického problému z pohledu dítěte. (Navrátilová 2018)

V následující tabulce je patrné porovnání procentuálních výsledků sociologického průzkumu u dětí, které navštěvují zájmové útvary s environmentálním zaměřením vůči žákům, které takové kroužky nenavštěvují. Výsledky se týkají základních znalostí o ochraně přírody a případné základní participaci na její ochraně v konkrétním případě třídění odpadů (plast, sklo a papír).

Účastník environmentálního zájmového útvaru	Míra základních znalosti ochrany přírody (třídění odpadů)	Aktivní participace na ochraně přírody (třídění odpadů)
ANO	100%	96%
NE	93%	87%

Tabulka 5 – Porovnání znalosti a participace na třídění odpadů u účastníků environmentálních ZÚ oproti ostatním. (Navrátilová 2018)

V tabulce č.6 je porovnání zájmu o ekologický problém či participace na jeho řešení u dospělých s různými atributy – lokální a globální ekologické problémy.

Lokace problému vzhledem k bydlišti dotazovaného	Sousední pozemek	Stejně město	Blíže neurčené město v ČR daleko od respondenta	Afrika
Nezájem	0%	0%	3%	3%
Sdílení na sociálních sítích	40%	48%	40%	39%
Podepsání petice	45%	12%	57%	55%
Aktivní participace na řešení	76%	25%	5%	48% (dotazována pouze finanční pomoc 100 Kč)

Tabulka 6 – Porovnání zájmu a participace na ekologických problémech vzhledem k jejich lokaci. (Navrátilová 2018)

6. Diskuze

6.1 Zájmové útvary s environmentálním zaměřením – působení na zájem dítěte o péči o životní prostředí a pohled rodičů na rozšířené environmentální vzdělávání

Ze sociologického výzkumu je znatelné, že mají dané aktivity dětí jednoznačný vliv na jejich přístup k životnímu prostředí. Již u subjektivnímu názoru dítěte na přírodovědné předměty na základní škole je znatelný rozdíl – zatímco u účastníků zájmových útvarů s environmentálním zaměřením (ZÚ) je oblíbenost daných předmětů 96%, u ostatních dětí 80%. Není však v tomto případě jednoznačně prokázáno, že je příčinou právě ZÚ (dítě mohlo zvolit ZÚ na základě preference daných předmětů ve škole). 97% účastníků sociologického průzkumu (části pro ZŠ) poté označilo, že přírodu je nutné chránit, což je celkově velmi pozitivní číslo. U účastníků ZÚ je to pak 100%. Účinnost environmentálních programů prokázala i ve svém projektu V. Pavlátová v roce 2017, kdy se zaměřovala na zprostředkování informací ohledně environmentální péče (konkrétně třídění odpadů u předškolních dětí) pomocí divadelních představení v Ústeckém kraji. Program se zde prokázal jako velmi efektivní. Výsledek mnou provedeného průzkumu potvrzuje účinnost environmentálního vzdělávání.

Procentuální zastoupení dětí navštěvující daný environmentální kroužek (35%) však není vypovídajícím zastoupením běžné populace, jelikož někteří z respondentů byli osloveni právě na základě toho, že kroužek navštěvují z důvodu zabezpečení reprezentativní skupiny populace, která kroužek navštěvuje.

U účastníků ZÚ lze také pozorovat nárůst tendence třídění odpadů, která je 96% oproti 86% u dětí, které ZÚ nenavštěvují, tzn. je značný rozdíl i v aktivní participaci na péči o životní prostředí. U účastníků ZÚ je pak pravděpodobnější volba povolání v resortu životního prostředí či ekologie, jelikož zájem o dané povolání projevil 85% účastníků ZÚ oproti 48% zájmu u celkového vzorku populace v průzkumu.

Z pohledu rodičů je názor na vzdělávání s (byť částečným) environmentálním zaměřením na úrovni mateřských a základních škol jasný. 85% dospělých označilo za svůj názor, že takové vzdělávání přispívá ke kladnému vztahu dítěte k ochraně životního prostředí. 10% neví, zda má toto vzdělávání uvedený účinek, avšak pouze 4% má opačný názor.

6.2 Nejvyužívanější zdroje k získávání informací o životním prostředí

Absolutně nejvyužívanějším zdrojem ohledně informací o ŽP u žáků základních škol je internet, který jako za zdroj, ze kterého by čerpali, označilo celých sto procent žáků. Naopak odborné články či učebnice (v dotazníku odpověď *knížka*) by využilo jen 19% a ve škole (například prostřednictvím učitelů) by tyto informace shánělo pouhých 12% žáků. Dle mého názoru by tyto výsledky mohly být převzaté i na jiné téma informací – to, že žáci ZŠ vnímají internet za největší zdroj informací, jistě není jen případ životního prostředí.

Využívaný zdroj informací o ŽP	Označení odpovědi v procentech
Internet	100
Rodiče	42
Knížka	19
Škola	12

Tabulka 7 – Využívaný zdroj informací o ŽP dětmi. (Navrátilová 2018)

Danou problematikou získávání informací online se zabýval i kolektiv autorů (Kozel, R; Sikyr, P; Barinka, K, 2017), který zkoumal online vzdělávání ohledně třídění odpadu a provedl analýzu českého vzdělávacího portálu Edurama společnosti EKO-KOM. Díky cílené nauce o třídění odpadů dospělých i dětí se za posledních 20 let v ČR zvedla míra třídění odpadů nejen ze strany firem, ale hlavně i ze strany občanů. Internetový portál byl účinným prostředkem k zapojení mládeže.

Výsledky zdroje informací dospělých se již liší. 62% respondentů označilo televizi a sociální média, více jak dvounásobné zvýšení preference zdroje bylo zjištěno u knih a odborných článků.

Využívaný zdroj informací o ŽP	Označení odpovědi v procentech
Televize	62
Sociální média	62
Knihy a odborné články	48
Obecní úřad	11

Žádný – dané informace nečerpá	10
--------------------------------	----

Tabulka 8 – Využívaný zdroj informací o ŽP dospělými (Navrátilová 2018)

6.3 Participace občanů v péči o životní prostředí v ČR

Z výzkumu vyplývá, že zájem o problematiku životního prostředí projevil celkem 82% respondentů, kdy 32% označilo přímý zájem a 50% celkových respondentů označilo, že se spíše zajímá.

Ačkoliv považuje za důležitou aktivní participaci na péči o životní prostředí 99% respondentů, jen 59% uvádí, že se na péči o ŽP podílí. Rozdíl mezi vědomostí nutnosti péče a reálnou participací je 40 %. Zkušenost s participací v péči o životní prostředí uvádí 66%, participace však mohla být pouze ojedinelá.

Průzkum kolektivu autorů (Conrad CC, et al 2011) však prokázal, že v případě participace občanů na péči o ŽP formou monitoringu byla v posledních deseti letech před zveřejněním výzkumu velmi prospěšná. Byly ale také identifikovány dvě mezery v takovém programu – je zapotřebí zdůrazňovat kontrast úspěchů monitoringu občanské veřejnosti a činnům k nim vedoucím oproti nečinnosti; dále nutnost zveřejňování více studií poukazující na využití získaných informací rozhodovacími orgány – tíženým výsledkem by pak bylo lepší pochopení přínosů občanské vědy.

Aktivně se pak participuje v péči o životní prostředí v konkrétním příkladu třídění v domácnosti 52% respondentů, 33% většinou.

6.4 Bariéry rozvoje participace občanů v péči o životní prostředí v ČR z hlediska dotazníkového šetření

Subjektivně vnímané bariéry participace na péči o životní prostředí se mohou velmi lišit od těch, které jsou dané zákonem.

První vnímanou bariérou participace na péči o ŽP může být vnímání předškolního a základního vzdělávání s environmentálním zaměřením či takovým rozšířeným programem za neúčinné. Takový názor však zastávají pouhá 4%. V sociologickém průzkumu přitom bylo dokázáno, že minimálně zájmové útvary s environmentálním zaměřením mají smysl.

Další bariérou participace je samotný zájem o životní prostředí, kde tentokrát větší procento (19%) se o ŽP nezajímá, nebo spíše nezajímá. U respondentů s daným názorem tedy nelze očekávat větší participaci.

Jedna z bariér byla nalezena i v otázce ovlivňování rozhodovacích procesů v životním prostředí – 40% respondentů zastává názor, že se tyto rozhodovací procesy spíše nedají

ovlivnit, ale neví jak. 26% si pak myslí, že tyto procesy není možné ovlivňovat vůbec. Když pak sečteme výsledky procent i s osobami, které zastávají názor, že je sice možné procesy ovlivňovat, ale neví jak je výsledek 86%. Takové procento respondentů si buď myslí, že rozhodovací procesy o ŽP není možné vůbec ovlivňovat, nebo neví jak.

49% osob se také cítí být nedostatečně informováno o problémech týkajících se životního prostředí. 85% respondentů uvádí, že by je k participaci na péči o ŽP přiměla větší informovanost, zároveň však 9% zastává názor, že s problematikou nic neudělají a přímo tak nestojí o další informovanost.

6.5 Participace občanů na péči o životní prostředí v ČR z hlediska lokace problematiky

Již u odpovědí žáků základních škol byl patrný rozdíl ve vnímání ekologických problémů z hlediska místa jejich výskytu, kdy u lokálního ekologického problému je větší zájem o participaci na řešení o 42% vyšší, než u globálního problému. U dospělých nejsou zaznamenány tak velké rozdíly vzhledem k lokaci, což může být dáno nadhledem situace.

Výsledky nasvědčují teorii *Not In My Back Yard*, kdy je péče o ŽP vnímána spíše lokálně, namísto globálního pojetí. Teorie byla již potvrzena v mnoha člancích a studii. Ve studii *Understanding and overcoming the NIMBY syndrome* (Dear M, 1992) se autor například věnuje této problematice z druhé strany – tedy ne jednotlivých občanů a jejich názorů, ale z hlediska plánování.

7. Závěr

Při zkoumání bariér občanů v péči o životní prostředí v České republice jsem se dozvěděla, že bariérou samotnou může být jedinec, který se k péči vědomě staví pasivně ve všech směrech. Zároveň děti i dospělí vykazují větší zájem o životní prostředí i o participaci na jeho péči, pokud prošli nějakým, alespoň částečným environmentálním vzděláváním, což je prokázáno ve výsledcích sociologického průzkumu na příkladu zájmových útvarů s environmentálním zaměřením. To je však pouhá část celostního vzdělávání občana.

Naštěstí pro naši přírodu se občané setkávají s nějakou formou environmentálního vzdělávání již od útlého věku, jelikož mateřské školy i základní školy mají určitý rámec vzdělání a dovedností, které by dítě při přesunu na vyšší stupeň vzdělávání mělo mít. To se právě týká i environmentální výchovy. Nesporně je však vztah dítěte (či později dospělého) k přírodě užší, pokud prošel stupněm vzdělání s env. tematikou.

Rozdíl je však i mezi vědomostmi občanů a dále reálnou participací – již u dětí se jeví známky vyšší vědomosti na příkladu třídění odpadů. 97% žáků základních škol zastává názor, že je důležité chránit přírodu. 96% pak správně umí zařadit barvy kontejnerů k surovinám. U reálné participace, tedy otázky zda děti třídí, třídění odpadů potvrdilo jen 86%. Což znamená, že procento aktivních občanů v péči o životní prostředí vychází mimo jiné z procenta míry environmentálního vzdělání a je poté jen jeho částí.

Reálné příklady participace občanů na péči o životní prostředí udává například publikace Hlas veřejnosti má zelenou, vydaná organizací Zelený kruh. Uvádí se zde například kauza z pražských Dejvic z let 2007-2015, kdy aktivní občané zabránili převedení pozemků na Vítězném náměstí na jiného majitele, než město.

Samozřejmě nelze považovat participaci všech za správné, což vyplývá mimo jiné ze vzdělanosti. Bylo zjištěno, že i vzdělání občané s vyššími příjmy (vyšší než středoškolské vzdělání a příjem více jak 20 000 Kč na domácnost) však vždy nemusejí při participaci rozhodovat správně, jelikož všeobecné vzdělání a všeobecný přehled ještě neznamená kompletní přehled v dané problematice.

Dle mého názoru je stále důležitý tlak na informovanost občanů vedoucí právě k prolomení bariér ve smyslu nezájmu o životní prostředí, nebo pocitu, že není nutné se k přírodě chovat šetrně.

Jako další bariéru vidím nedostatečný rozvoj vnímání problematiky u dětí v předškolním věku navštěvující všeobecné předškolní vzdělávání – mateřskou školu. Doporučený rámec vzdělávání jako výstup environmentální výchovy v mateřské škole je dle mého názoru nedostačující, jelikož by při úpravě a větších nárocích mohl vést k většímu přirozenému zájmu dítěte o přírodu v pozdějších stupních vzdělávání. Jelikož mám tu čest učit i nejmladší karatisty od dvou let, vím z praxe, jaké informace je dítě v tomto věku schopné pojmout.

Co se týče informovanosti ohledně péče o životní prostředí – naprostá většina dospělých v sociologickém průzkumu uvedla, že by jí k participaci na péči o ŽP přiměla větší informovanost, jelikož mají pocit, že se o různých kauzách nedozvídají.

V průzkumu byla však položena dětem i dospělým otázka, odkud preferují získávání informací ohledně životního prostředí. U sta procent dětí to byl internet, u dospělých to byla televize a sociální média. Je tedy možné, že by mohla být dobrým nástrojem k environmentálnímu vzdělávání dětí velmi kvalitně a zábavně zpracovaná webová stránka, kde by zároveň byla možnost přihlášení se do environmentálního kroužku, aktuality týkající se životního prostředí i různých pořádaných akcí (pro vyřazení kontraproduktivity – chceme děti dostat do přírody, ne za počítače). U dospělých by mohla být vhodným nástrojem pro zprostředkování informací o ŽP stránka na některé sociální síti, kde by byly přidávány nejnovější aktuality, vždy ověřené autoritou. Na sociálních sítích je totiž veliké riziko desinformací.

8. Seznam použité literatury

Bararpur S, Akhtarshenas Y, 2015: The Role of Citizen Participation in Renovation and Rehabilitation of Urban Ancient Texture. *Journal of Civil Engineering and Urbanism* 5. 12-15

Conrad C, Hilchey KG, 2011: A review of citizen science and community-based environmental monitoring: issues and opportunities. *Environmental monitoring and assessment* 176. 273-291.

Činčera J, et al., 2016: Environmentální výchova z pohledu učitelů. Agentura Koniklec, Praha.

Činčera J., 2013: Environmentální výchova: efektivní strategie. Praha: Agentura koniklec.

Červenka J., 2017: Životní prostředí a globální problémy očima české veřejnosti. Sociologický ústav AV ČR, Praha.

Dancker B., Mors D., 2013: Not in my Back Yard (NIMBY) Sentiments and the Structure of Initial Local Attitudes Toward CO2 Storage Plans. *Energy procedia* 37. 7462-7463

Dear M., 1992: Understanding and overcoming the NIMBY syndrome. *Journal of the American Planning Association* 58. 288-300.

Disman M., 2002: Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2002

Dupláková D, 2010: Posuzování vlivů na životní prostředí. Srovnávací studie č. 4.021. Parlamentní institut, Praha.

Frič P., 1996: Postoje obyvatel ČR a SR k životnímu prostředí. *Sociologický časopis* 3/1996, 353-361

Hamid A., Shama A. et Ebrahimi M., 2015: Factors influencing citizen participation in community management. *Management Science Letters* 5. 407-412.

Humlíčková P., Zahumenská V., 2015: Hlas veřejnosti má zelenou. Zelený kruh, Praha.

Jančaříková K., 2009: Environmentální výchova na prvním stupni základních škol, Praha.

Kozel R. et al, 2017: Online education of sorting waste. Marketing Identity 2017, str.

Malina O., 2016: Postoje a aktivity české společnosti vzhledem k životnímu prostředí – květen 2016. Sociologický ústav AV ČR, Praha.

Marvan, Dudík, 2013: Systémy řízení a kontroly organizace. Česká zemědělská Univerzita, Praha.

Mička P. et al, 2016: Metodika participace, aneb, jak zapojit občany do rozhodování. Agora C.E. o.p.s., Praha

Ministerstvo životního prostředí, 2004: Sběrka mezinárodních smluv Česká republika č. 124/2004, str. 10478-10532. Ministerstvo životního prostředí, Praha.

MŠMT, 2006: Desatero pro rodiče dětí předškolního věku Materiál pro PV, č.j.MSMT-9482/2012-22. MŠMT, Praha.

Müllerová H. et Humlíčková, P.: Nové přístupy k implementaci Aarhuské úmluvy v ČR. Ústav státu a práva AV ČR, Praha.

Pavlátová V., 2017: Implementation of environmental programme focused on the sorting of waste for nursery school children and evaluation of its effectiveness. 10th International conference of education, research and innovation (ICERI 2017), str. 2543-2548.

Pavlorková E., 2010: Stručný průvodce právem na životní prostředí. Ministerstvo životního prostředí, Praha.

Ptáčková K., Dušková M., 2016: Výsledky sociologického průzkumu nejen o ochraně přírody. Fórum ochrany přírody 01/2016, 42-46.

Rakušanová P. et Řeháková B., 2006: Participace, demokracie a občanství v Evropském kontextu. Sociologický ústav akademie věd České republiky, Praha.

Reitschmiedová A, 1996: Výchova, osvěta a práce s veřejností v oblasti péče o životní prostředí. Ministerstvo životního prostředí České republiky a Český ekologický ústav, Praha.

Spoerer M., 2014: Paradoxes of participatory democracy: citizen participation, collective action and political influence in a Chilean environmental conflict. Nepublikováno.

Šimonová P. et Šebesová P., 2013: Environmentální výchova pro ZŠ a SŠ : tři kroky k aktivnímu vyučování. Portál, Praha.

Šamanová G., 2011: Ekologické chování. Praha: Sociologický ústav AV ČR

Rakušanová P. et Řeháková B., 2006: Participace, demokracie a občanství v Evropském kontextu. Sociologický ústav akademie věd České republiky, Praha.

Řeháková B., 2001: Determinanty vztahu k ochraně životního prostředí. Sociologický časopis XXXVII (4/2001). 479-499.

Veselský M., 2008: Jak chráníme životní prostředí? Praha. Sociologický ústav AV ČR

Vošahlíková, T., 2010: Ekoškolky a mateřské školy. Praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol. Ministerstvo životního prostředí, Praha.

Ziegler V., Lišková E., 2002: Environmentální výchova na ZŠ a SŠ - teoretický základ, praktická aplikace : akreditovaný kurz pro učitele základních a středních škol pořádaný v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Univerzita Karlova, Praha.

Legislativní zdroje

Agenda 21 : český překlad textu části Přílohy II dokumentu Report of the United Nations Conference on Environment and Development Rio de Janeiro, 3-14 June 1992

Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí – Aarhuská úmluva, v platném znění

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice : součást implementace směrnice č. 90/313/EHS, o svobodě přístupu k informacím o životním prostředí

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí ve znění pozdějších předpisů, v platném znění

Zákon č. 561/2004 Sb. školský zákon, v platném znění

Internetové zdroje

Český svaz ochránců přírody, ©2017: O nás (online) [cit. 16.03.2018], dostupné z: <http://www.csop.cz/index.php?cis_menu=1&m1_id=1001&m2_id=1260&m_id_ol_d=1000>

Evropská hospodářská komise OSN, ©2016: Aarhus Convention (online) [cit. 19.12.2017], dostupné z: <<http://www.unece.org/env/pp/introduction.html>>.

Ekodomov, ©2018: O nás (online) [cit. 24.12.2017], dostupné z: <www.ekodomov.cz/o-nas/>

Ministerstvo životního prostředí, ©2018: Datum přístupu ČR a legislativní zajištění v ČR (online) [cit. 20.03.2018], dostupné z: <http://www.env.cz/cz/umluva_pristup_informace>

9. Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1 - Vztah pojmů nezisková organizace, neziskový sektor a občanská společnost. (Rakušanová, 2005).....	20
Obrázek 2 – Optimální rozdělení sfér vlivu mezi jednotlivé aktéry environmentální výchov. (Činčera 2016).....	22
Obrázek 3 - Minimální a ideální podoba ekoškoly. (Vošahlíková 2010)	25
Obrázek 4 – Přírodní prvky u škol. (Činčera 2016).....	26
Obrázek 5 – Logický model konkrétního programu badatelé.cz. (Sdružení Tereza 2011)	27
Obrázek 6 – Ekologické chování v domácnosti. (Veselský 2008).....	33
Obrázek 7 – Zájem o informace, jak se chovat k životnímu prostředí. (Malina 2016)	34
Obrázek 8 - Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 6 (Navrátilová 2018)	50
Obrázek 9 - Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 9. (Navrátilová 2018).....	53
Obrázek 10 – Porovnání tendence participace na řešení ekologických problémů u dětí v procentech. (Navrátilová 2018).....	58
Obrázek 11 – Porovnání zájmu o řešení lokálního a celosvětového ekologického problému z pohledu dítěte. (Navrátilová 2018)	59
Tabulka 1 - Konkretizované očekávané výstupy RVP PV. (Materiál pro PV, MŠMT)	23
Tabulka 2 – Výsledky faktorové analýzy pohledů na problém životního prostředí. (Frič 1996).....	32
Tabulka 3 – Rozložení četnosti odpovědí respondentů dle ročníku ZŠ. (Navrátilová 2018)	49
Tabulka 4 – Využívaný zdroj informací o ŽP dětmi. (Navrátilová 2018).....	52
Tabulka 5 – Porovnání znalosti a participace na třídění odpadů u účastníků environmentálních ZÚ oproti ostatním. (Navrátilová 2018).....	59
Tabulka 6 – Porovnání zájmu a participace na ekologických problémech vzhledem k jejich lokaci. (Navrátilová 2018).....	60
Tabulka 7 – Využívaný zdroj informací o ŽP dětmi. (Navrátilová 2018).....	62

Tabulka 8 – Využívaný zdroj informací o ŽP dospělými (Navrátilová 2018) 63

10. Přílohy

10.1 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník pro žáky prvního stupně ZŠ

Příloha č. 2 – Dotazník pro žáky druhého stupně ZŠ

Příloha č. 3 – Dotazník pro osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ

Příloha č. 4 – Grafické znázornění výsledků sociologického průzkumu

10.1 Dotazník pro žáky prvního stupně ZŠ

Dotazník pro žáky prvního stupně ZŠ ohledně přístupu k životnímu prostředí

1) Jsi dívka nebo chlapec?

DÍVKKA

CHLAPEC

2) Do jaké třídy základní školy chodíš?

1

2

3

4

5

3) Bydlíš ve městě?

ANO

NE

4) Chodíš na kroužek, který je spojený s přírodou? (může to být skaut, přírodověda, chovatelé i jiné)

NE

ANO (jaký?)

5) Baví tě ve škole předmět přírodověda (nebo prvouka, přírodopis, biologie)?

ANO

NE

6) Trávíš raději čas ve městě, nebo v přírodě?

VE MĚSTĚ

V PŘÍRODĚ

7) Myslíš si, že jako lidé musíme přírodu chránit?

ANO

NE

8) Třídíš alespoň částečně odpad? (plast – papír – sklo)

ANO

NE

9) Spoj barvu kontejneru se správným druhem odpadu

ŽLUTÝ KONTEJNER

PAPÍR

ZELENÝ KONTEJNER

PLAST

MODRÝ KONTEJNER

SKLO

10) Je důležitější příroda nebo peníze?

PŘÍRODA

PENÍZE (proč?)

11) Chtěl bys mít v dospělosti práci jako ochránce přírody?

ANO

NE

12) Kdybys viděl v lese pohozenou plastovou lahev, uklidíš jí?

ANO

NE

**13) Zajímá by tě problém s přírodou, který se ale děje na druhém konci světa?
(například sucho v Africe)**

- Ne

- Ano, nic bych s tím ale nedělal/a

- Ano, snažil/a bych se s tím něco udělat

**14) Zajímá by tě problém s přírodou, který se děje ve tvé blízkosti? (například
výstavba skládky)**

- Ne

- Ano, nic bych s tím ale nedělal/a

- Ano, snažil/a bych se s tím něco udělat

10.2 Dotazník pro žáky druhého stupně ZŠ

Dotazník pro žáky druhého stupně ZŠ (případně paralelních ročníků gymnázií) ohledně přístupu k životnímu prostředí

1) Jsi dívka nebo chlapec?

DÍVKKA

CHLAPEC

2) Do jaké třídy základní školy chodíš (případně jejího paralelního ročníku na gymnáziu)?

6 7 8 9

3) Bydlíš ve městě?

ANO

NE

4) Chodíš na kroužek, který je spojený s přírodou? (může to být skaut, přírodověda, chovatelé i jiné)

NE

ANO (jaký?).....

5) Baví tě ve škole předmět přírodověda (nebo prvouka, přírodopis, biologie)?

ANO

NE

6) Trávíš raději čas ve městě, nebo v přírodě?

VE MĚSTĚ

V PŘÍRODĚ

7) Myslíš si, že jako lidé musíme přírodu chránit?

ANO

NE

8) Třídíš alespoň částečně odpad? (plast – papír – sklo)

ANO

NE

9) Spoj barvu kontejneru se správným druhem odpadu

ŽLUTÝ KONTEJNER

PAPÍR

ZELENÝ KONTEJNER

PLAST

MODRÝ KONTEJNER

SKLO

10) Je důležitější příroda nebo peníze?

PŘÍRODA

PENÍZE (proč?)

.....
.....

11) Chtěl bys mít v dospělosti práci jako ochránce přírody?

ANO

NE

12) Kdybys viděl v lese pohozenou plastovou lahev, uklidiš jí?

ANO

NE

13) Napiš tři problémy, o kterých si myslíš, že se týkají životního prostředí

-

-

-

14) Kde bys hledal/a informace o životním prostředí (přírodě)?

INTERNET VE ŠKOLE V KNÍŽCE ZEPTAL/A BYCH SE RODIČŮ

15) Zajímá tě problém s přírodou, který se ale děje na druhém konci světa? (například sucho v Africe)

- Ne

- Ano, nic bych s tím ale nedělal/a

- Ano, snažil/a bych se s tím něco udělat

16) Zajímá tě problém s přírodou, který se děje ve tvé blízkosti? (například výstavba skládky)

- Ne

- Ano, nic bych s tím ale nedělal/a

- Ano, snažil/a bych se s tím něco udělat

10.3 Dotazník pro osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ

8.4. 2018

Participace občanů v péči o životní prostředí v České republice

Participace občanů v péči o životní prostředí v České republice

Tento anonymní dotazník je součástí sociologického průzkumu pro bakalářskou práci na téma Bariéry rozvoje participace občanů v péči o životní prostředí v ČR. Cílem dotazníku je zjištění, které faktory působí na rozhodování občana ohledně participace v péči o životní prostředí.

*Povinné pole

1. 1. Pohlaví *

Označte jen jednu elipsu.

- Žena
 Muž

2. 2. Kolik je Vám let? *

Označte jen jednu elipsu.

- 15-20
 21-30
 31-40
 41-50
 51-60
 61-70
 71-99

3. 3. Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání?

Označte jen jednu elipsu.

- Ukončená devítiletá docházka základní školy
 Středoškolské
 Středoškolské s maturitou
 Vysokoškolské (Bc.)
 Vysokoškolské (vyšší stupeň)

4. Bylo některé z Vašich studií na středoškolské či vysokoškolské úrovni zaměřené na ekologii, životní prostředí, či zemědělství?*Označte jen jednu elipsu.*

- Ne
- Ano, středoškolské
- Ano, vysokoškolské
- Ano, ale pouze částečně (platí jak pro středoškolské, tak pro vysokoškolské)

5. Bydlíte ve městě, nebo na vesnici?*Označte jen jednu elipsu.*

- Město
- Vesnice

6. Prožívali jste většinu dětství ve městě, nebo na vesnici?*Označte jen jednu elipsu.*

- Většinu ve městě
- Většinu na vesnici

7. Účastnili jste se v dětství nějakých kroužků zaměřených na ekologii či životní prostředí? (například i skaut)*Označte jen jednu elipsu.*

- Ano
- Ne

8. Pokud máte dítě, navštěvuje školku nebo školu s rozšířeným zaměřením na ekologii a životní prostředí?*Označte jen jednu elipsu.*

- Nemám děti
- Ne
- Ano, alespoň jedno navštěvuje

9, 10. Myslíte si, že lesní školky a základní školy s rozšířeným environmentálním programem přispívají ke kladnému přístupu dítěte k ochraně životního prostředí?*Označte jen jednu elipsu.*

- Ne
- Spíše ne
- Nevím
- Spíše ano
- Ano

10, 10. Řekli byste, že se zajímáte o životní prostředí?*Označte jen jednu elipsu.*

- Ne
- Spíše ne
- Spíše ano
- Ano

11. 11. Třídíte v domácnosti odpad?

Označte jen jednu elipsu.

- Ne, nikdy
- Občas
- Ano, většinou
- Ano, vždycky

12. 12. Cítíte se být dostatečně informováni o současných problémech týkajících se životního prostředí?

Označte jen jednu elipsu.

- Ne
- Spíše ne
- Spíše ano
- Ano

13. 13. Z jakých zdrojů čerpáte informace o životním prostředí?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Sociální média
- Vědomě nečerpám
- Televize
- Knihy, odborné články, odborné časopisy
- Úřady - osobně či na webu
- Jiné: _____

14. 14. Máte pocit, že můžete jako osoba ovlivnit rozhodovací procesy v téma životního prostředí?

Označte jen jednu elipsu.

- Ne
- Spíš ne, ale nevím jak
- Spíše ano, ale nevím jak
- Ano

15. 15. Kdyby se ve Vašem městě měla proměnit část přírodní krajiny ve skládku odpadů, co jste schopni udělat pro odvrácení situace?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice
- Budu sdílet tématické odkazy na sociálních sítích
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou
- Jiné: _____

16. 16. Kdyby se ve městě v ČR daleko od Vás měla proměnit část přírodní krajiny ve skládku odpadů, co jste schopni udělat pro odvrácení situace?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice
- Budu sdílet tématické odkazy na sociálních sítích
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou
- Jiné: _____

17. 17. Kdyby se na pozemku sousedícího s Vaším měla proměnit část přírodní krajiny ve skládku odpadů, co jste schopni udělat pro odvrácení situace?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Nijak se nebudu participovat, protože je mi to jedno
- Nijak se nebudu participovat, protože to není moje práce
- Sám nijak, ale kdyby mi někdo poslal petici, klidně jí podepíšu
- Budu se snažit informovat svoje okolí i ostatní občany o problematice
- Budu sdílet tématické odkazy na sociálních sítích
- Budu ochotný se zúčastnit protestního pochodu
- Aktivně se budu snažit zasáhnout do procesu - vytvořím petici/zorganizuji protestní pochod/budu situaci řešit s obecním úřadem či jinou autoritou
- Situaci budu ihned konzultovat s obecním úřadem či jinou autoritou
- Jiné: _____

18. 18. Jste ochotni se podílet na řešení ekologického problému, který přímo neovlivňuje Vás? (například nedostatek pitné vody v Africe)

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Ne
- Ne, ale klidně si o tom přečtu
- Ano, budu sdílet problém na sociálních sítích
- Ano, jsem schopný podepsat petici
- Ano, jsem schopný finančně přispět (100 Kč)
- Ano, rád si o tom přečtu a budu informovat své okolí

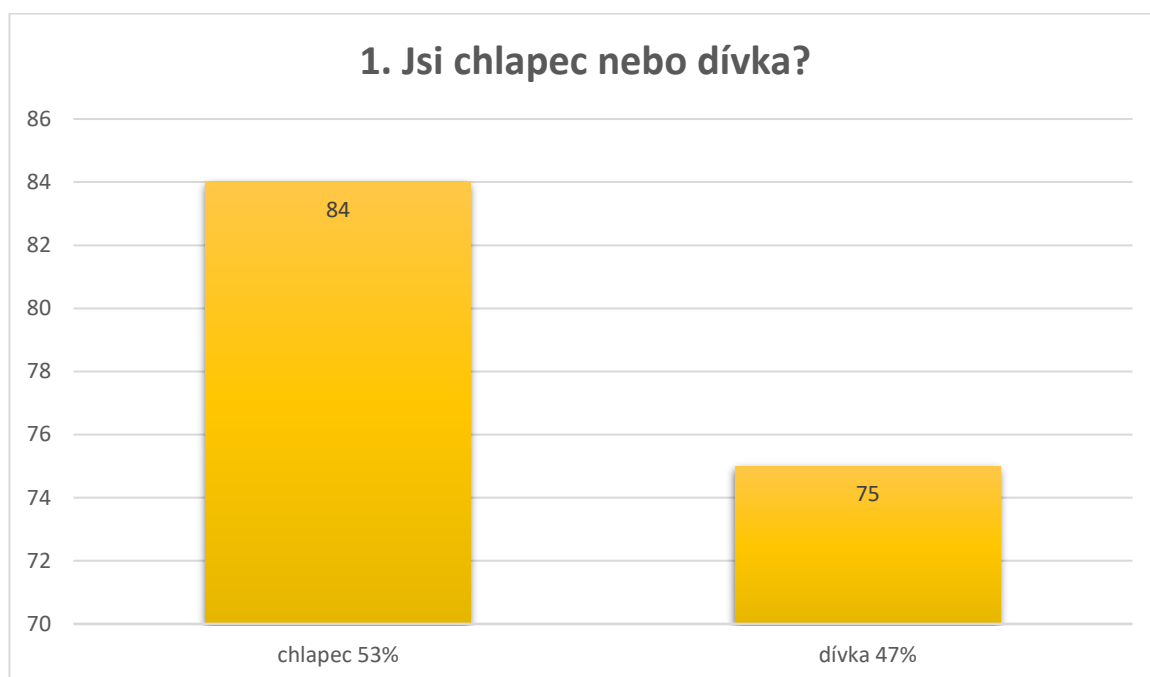
19. 19. Myslíte si, že je důležité se aktivně podílet na péči o životní prostředí?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano, sám to dělám
- Ano, ale sám se aktivně nepodílím
- Ne, jsou k tomu určené jiné autority
- Ne, je to zbytečné

10.4 Grafické znázornění výsledků sociologického průzkumu

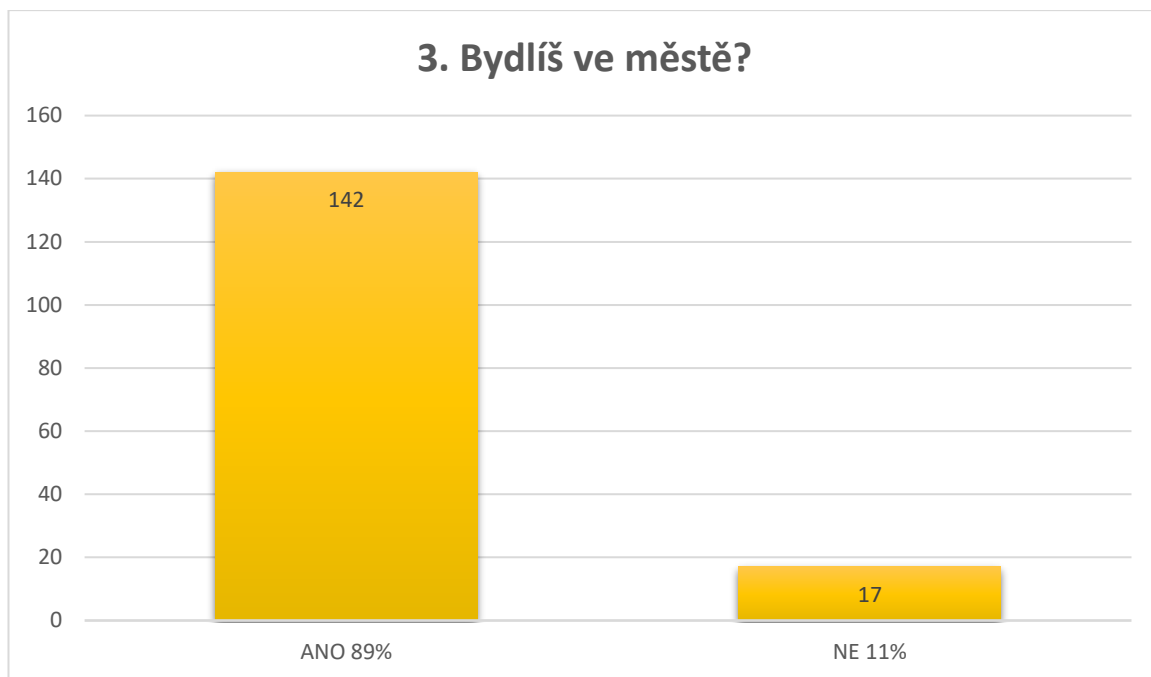
Grafické znázornění výsledků dotazníků pro žáky ZŠ

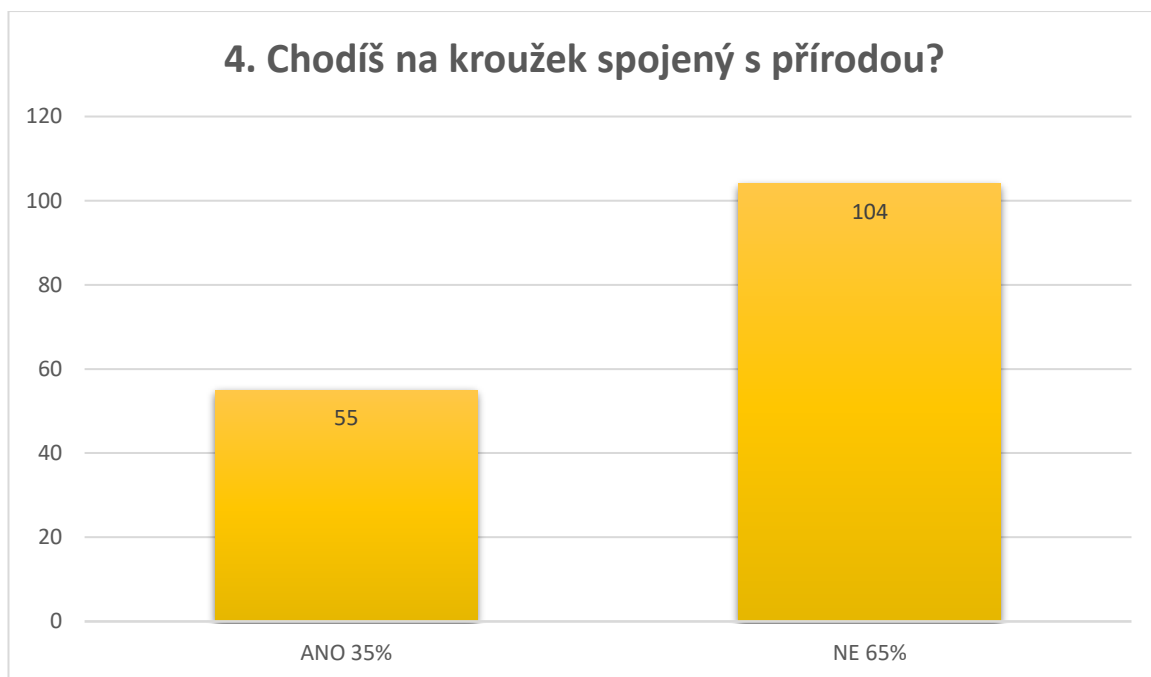
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 1

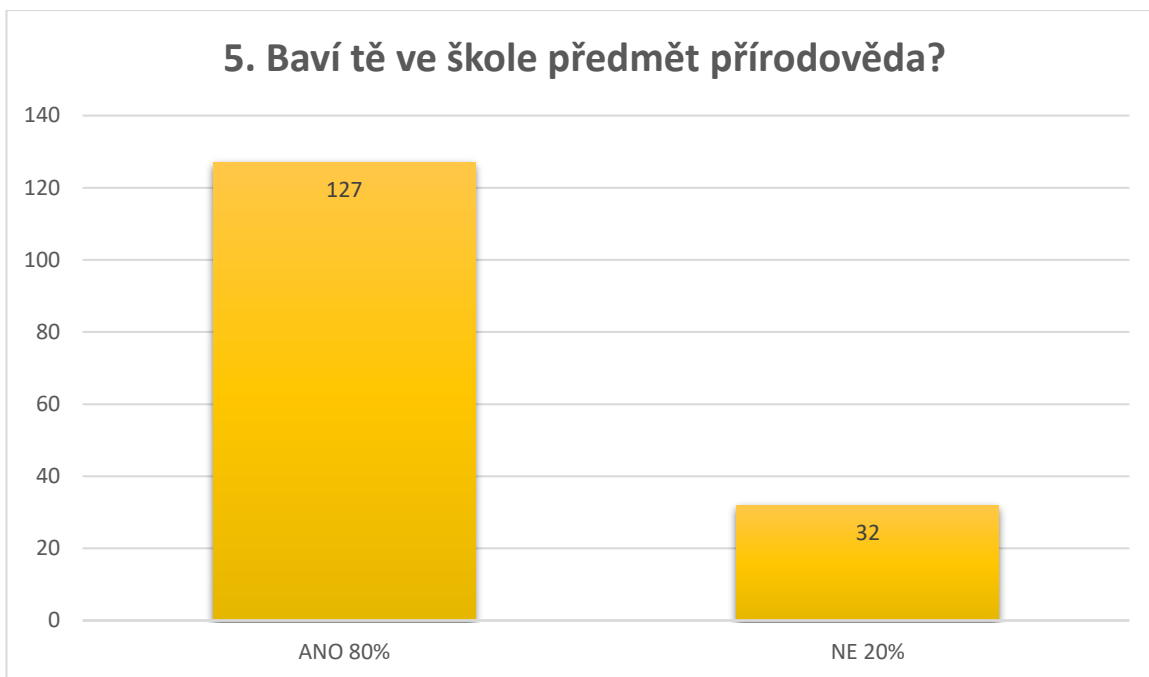
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 2

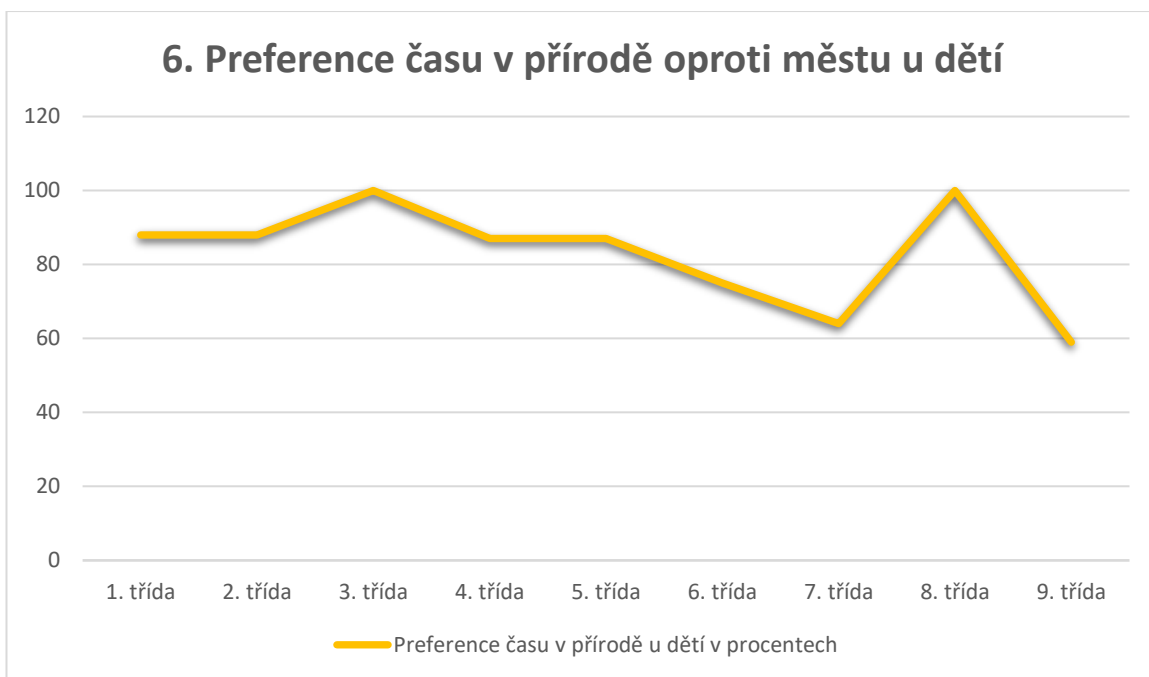
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 3

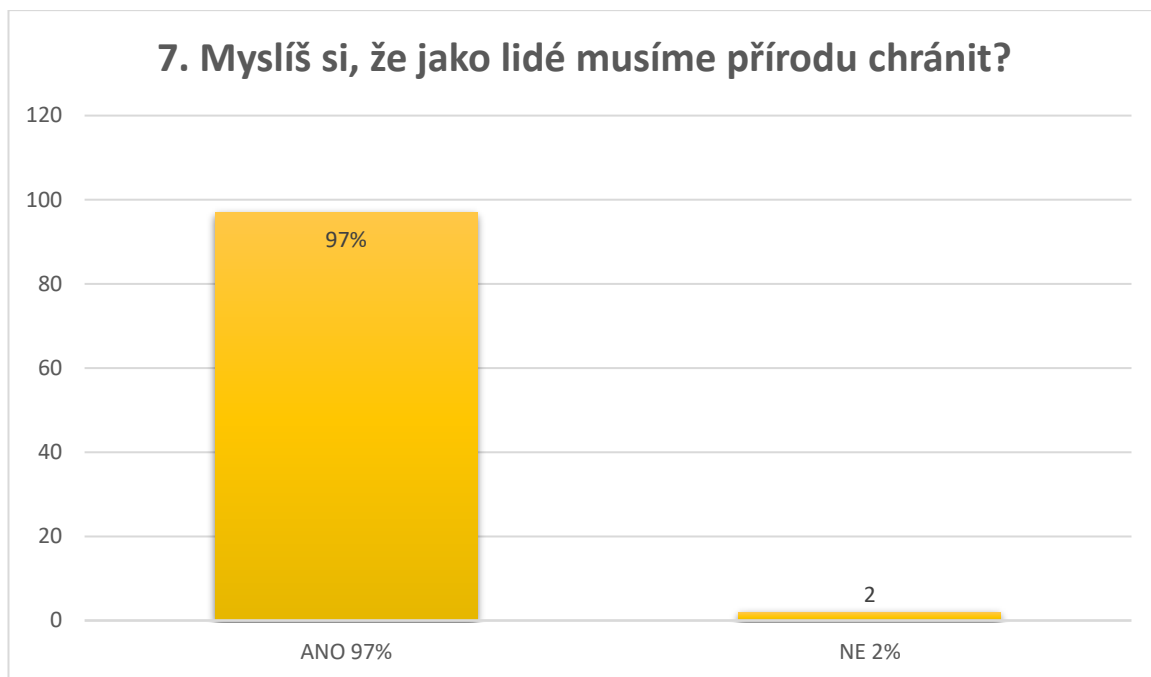
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 4

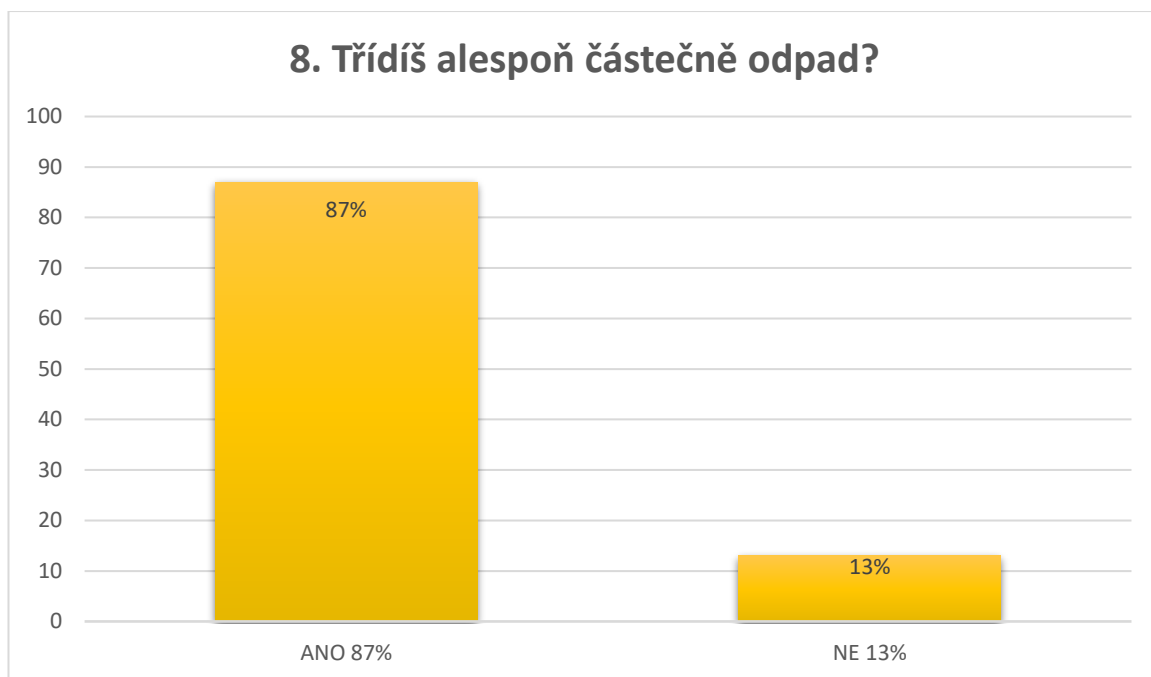
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 5

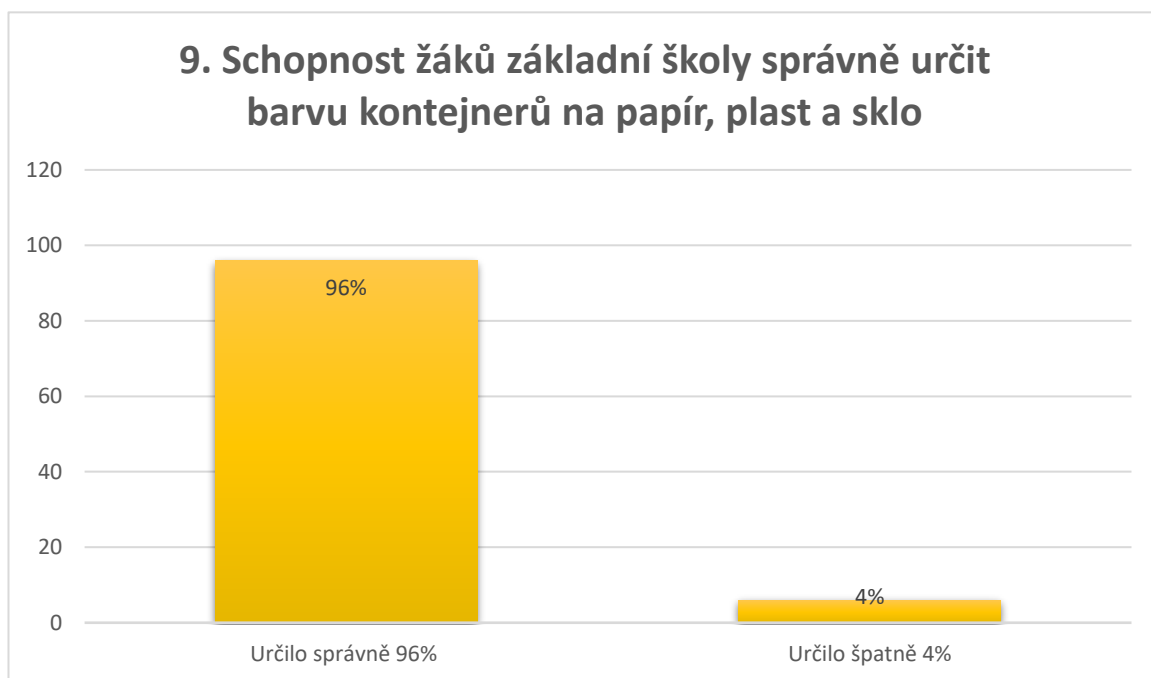
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 6

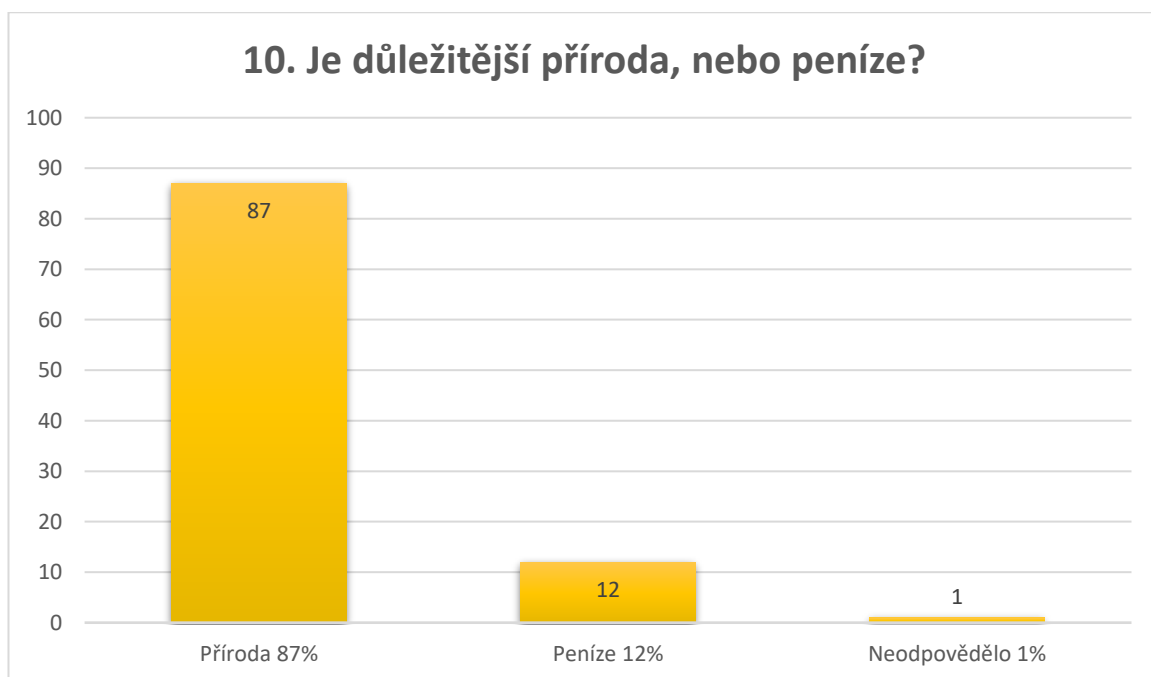
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 7

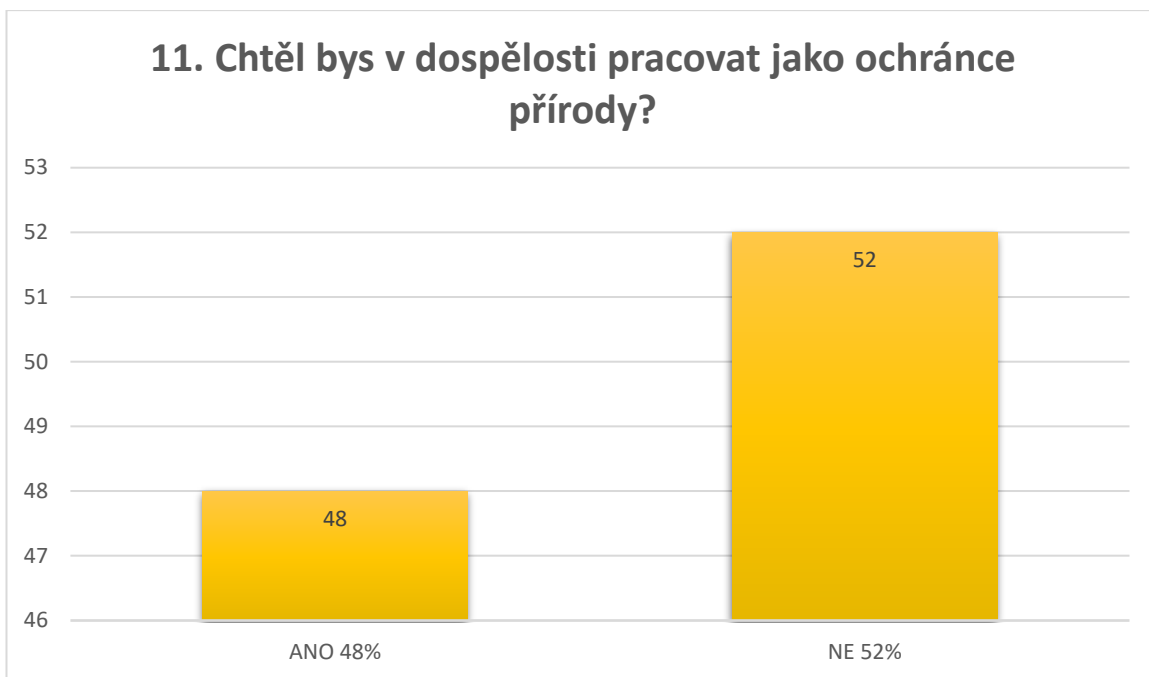
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 8

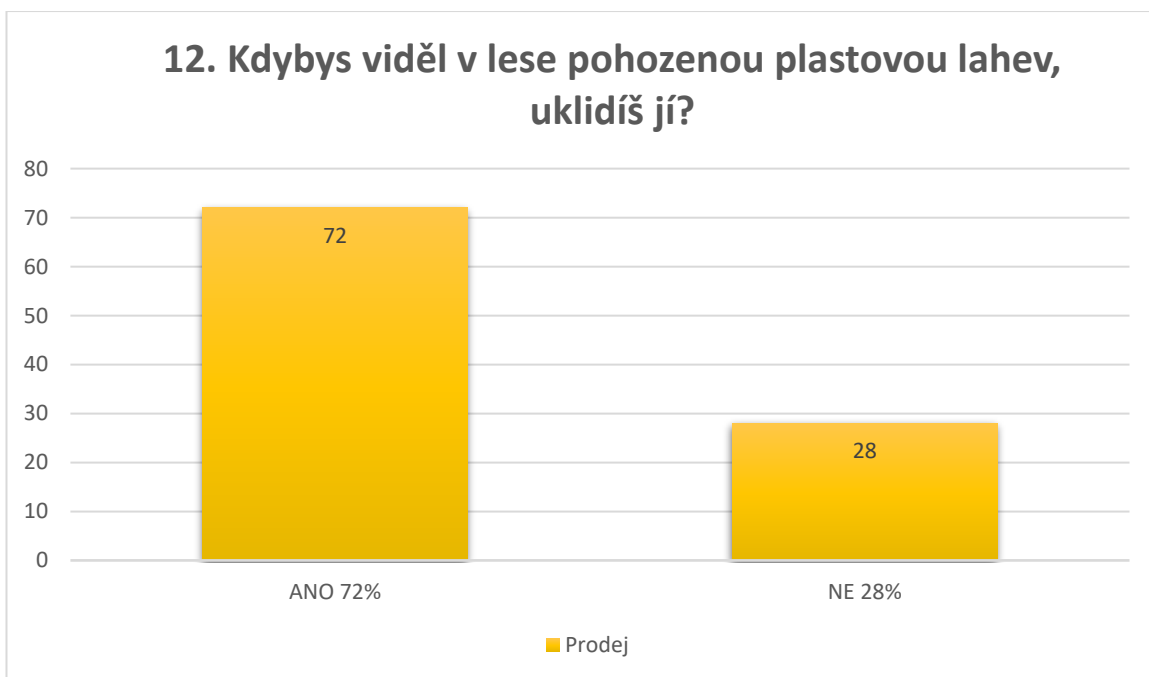
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 9

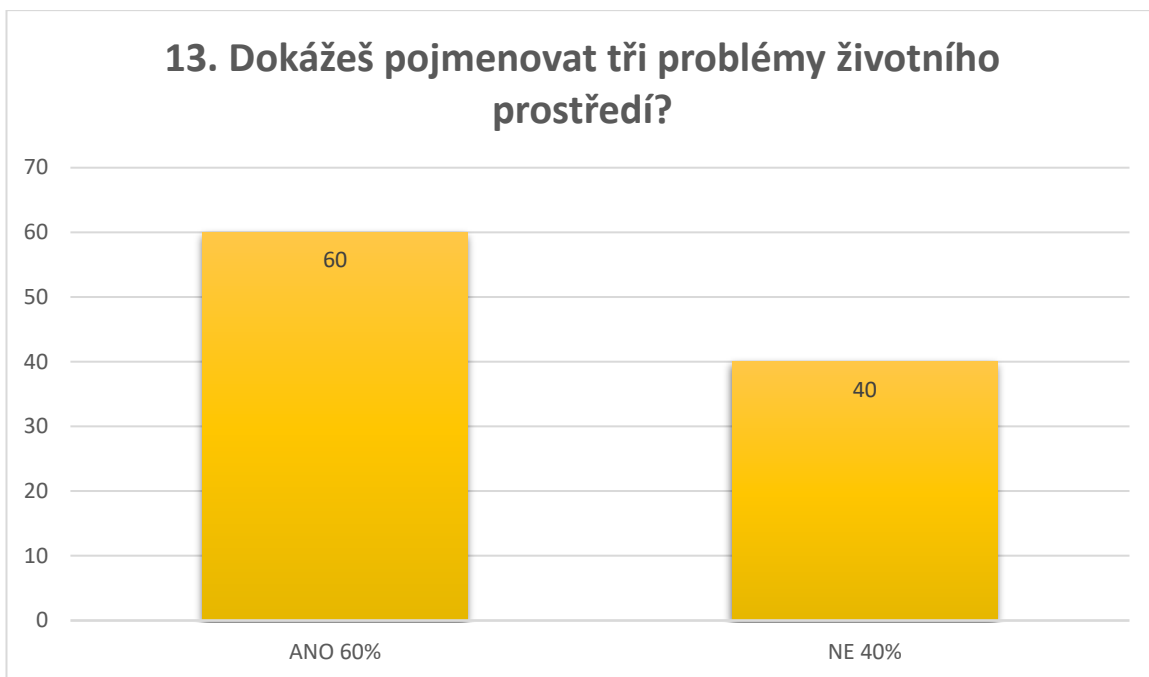
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 10

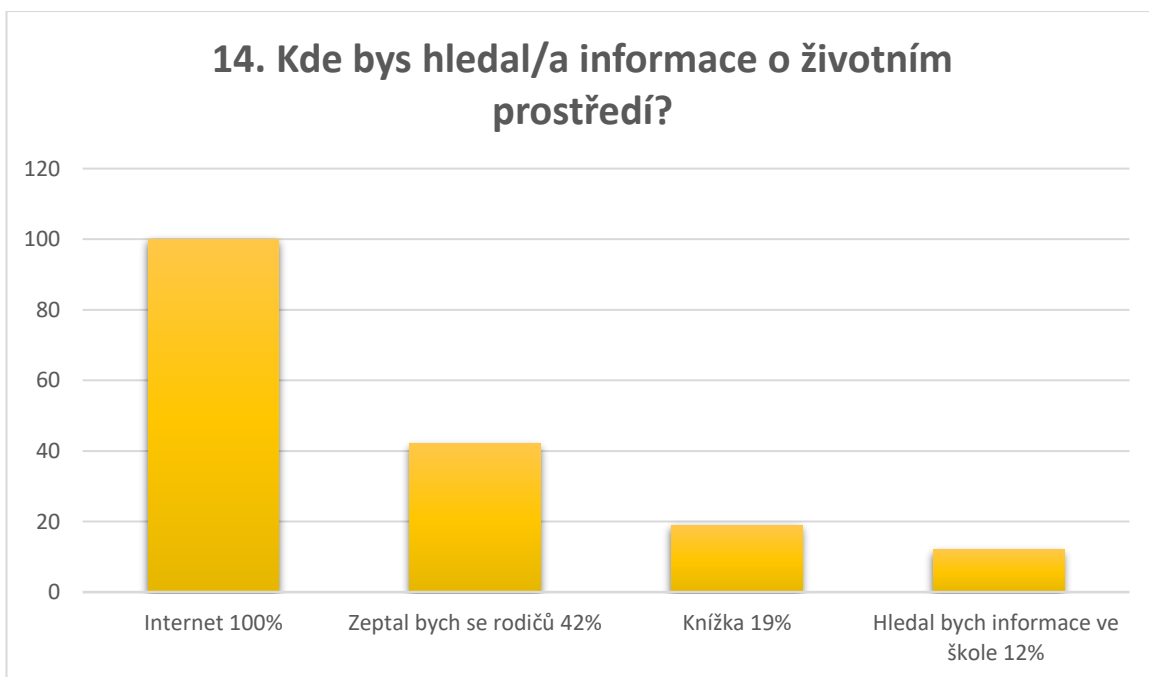
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 11

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 12

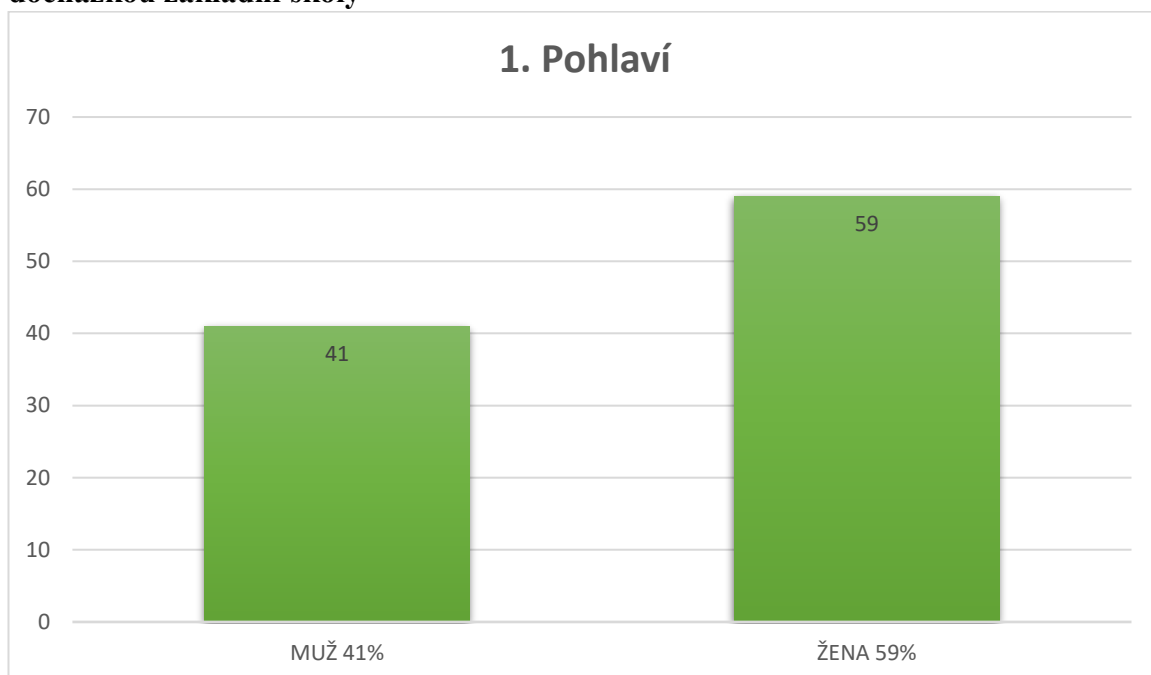

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 13

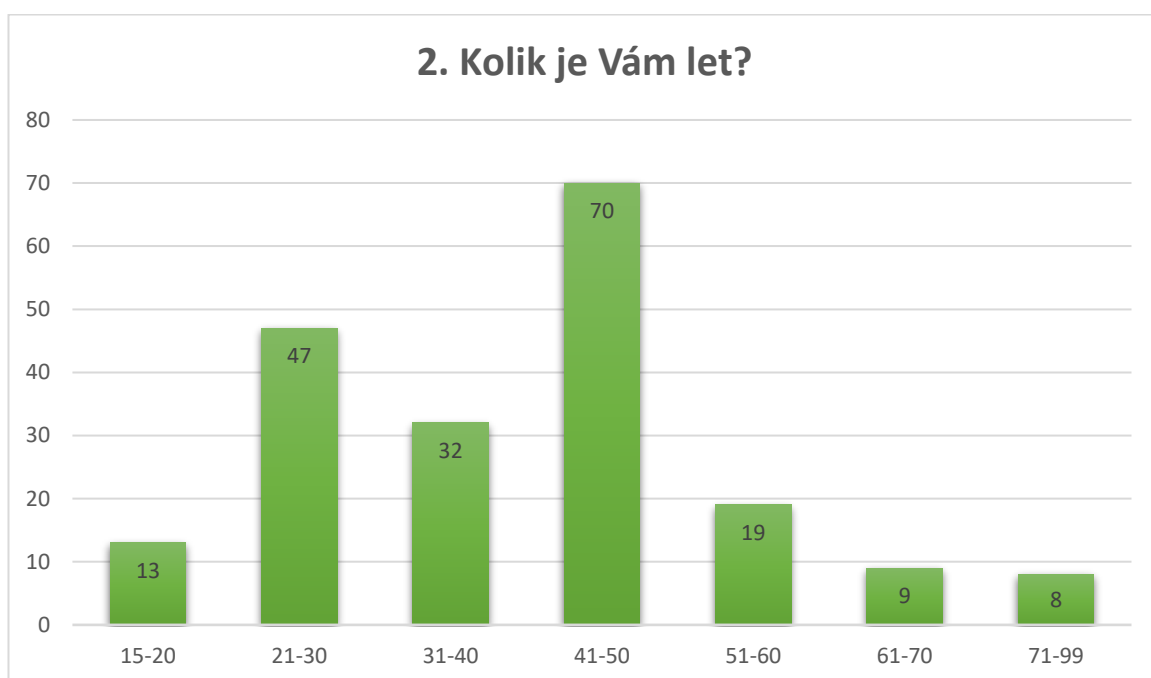

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku pro 1. stupeň ZŠ – otázka č. 14

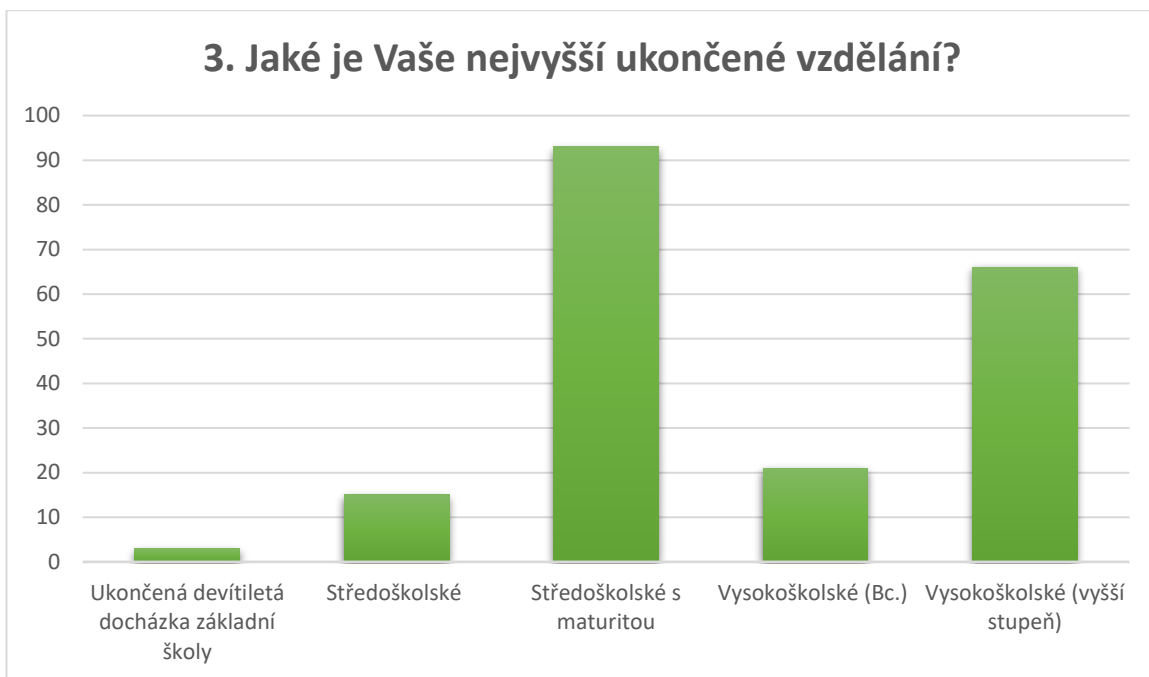
Grafické znázornění výsledků dotazníku pro osoby s ukončenou devítiletou docházkou základní školy

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 1

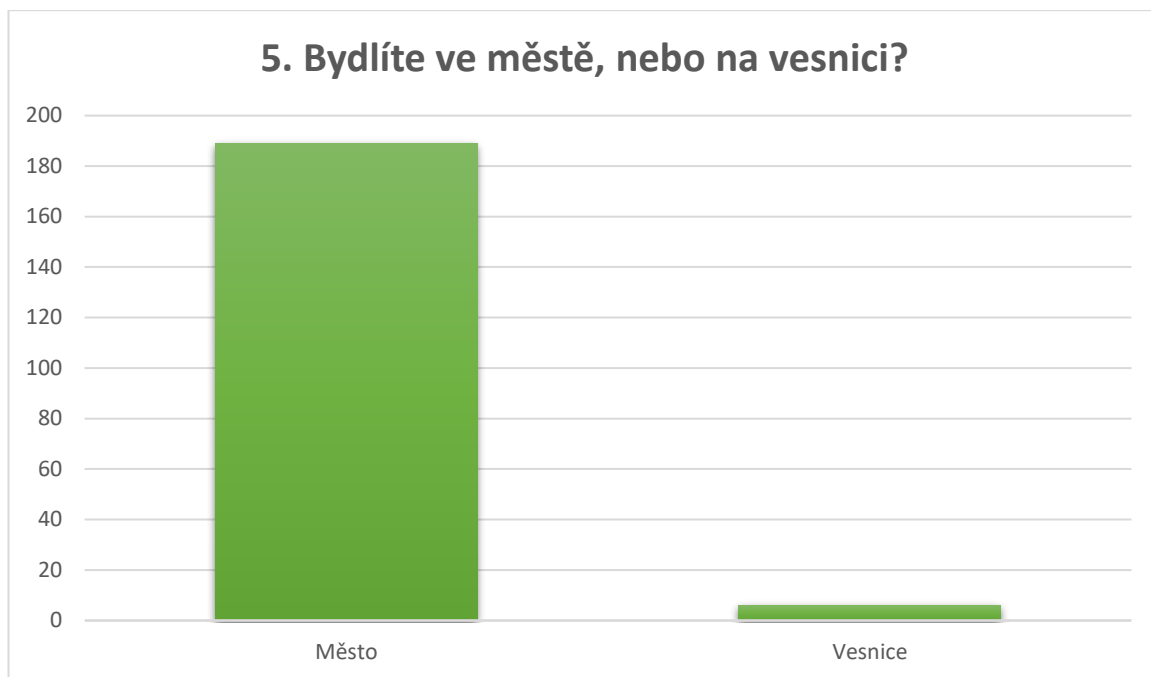
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 2

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 3

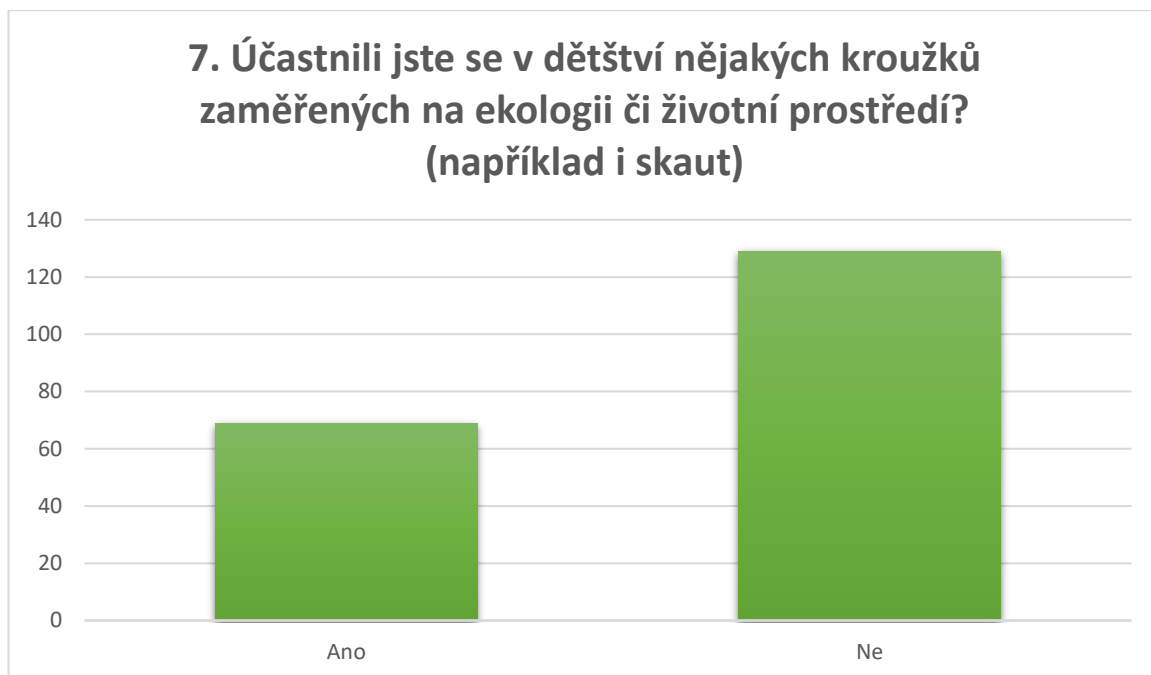
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 4

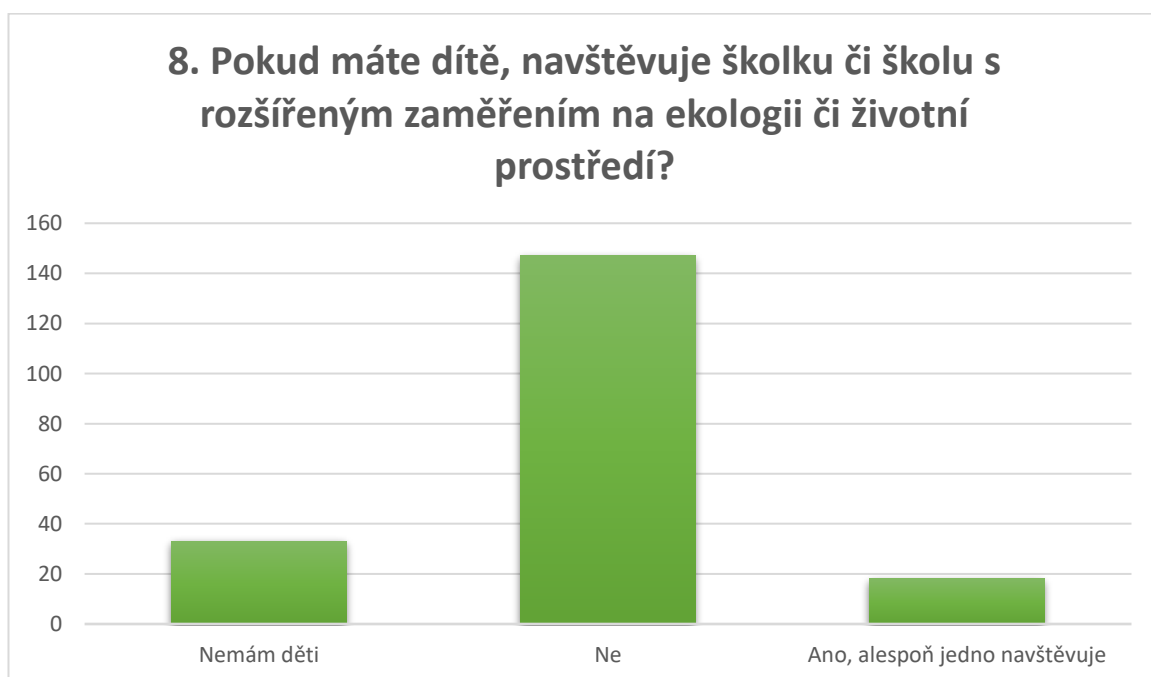
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 5

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 6

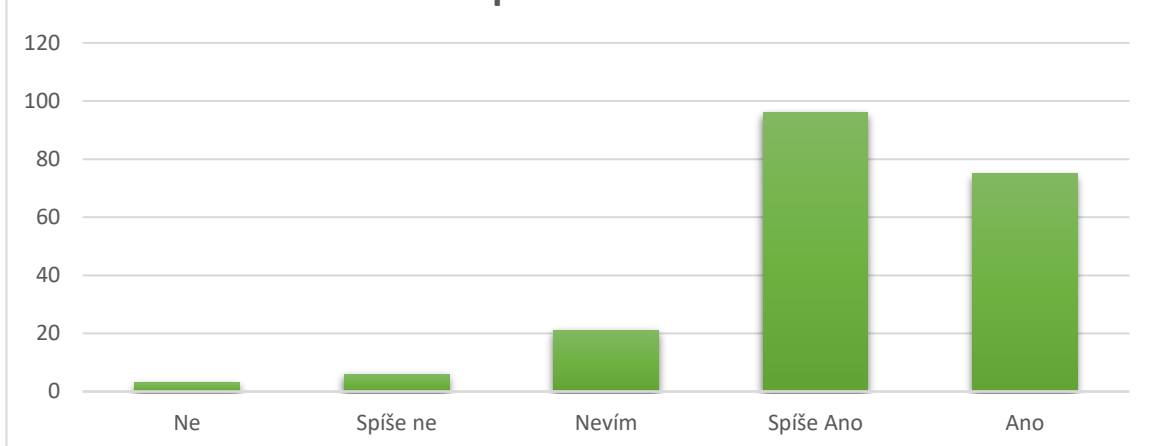

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 7

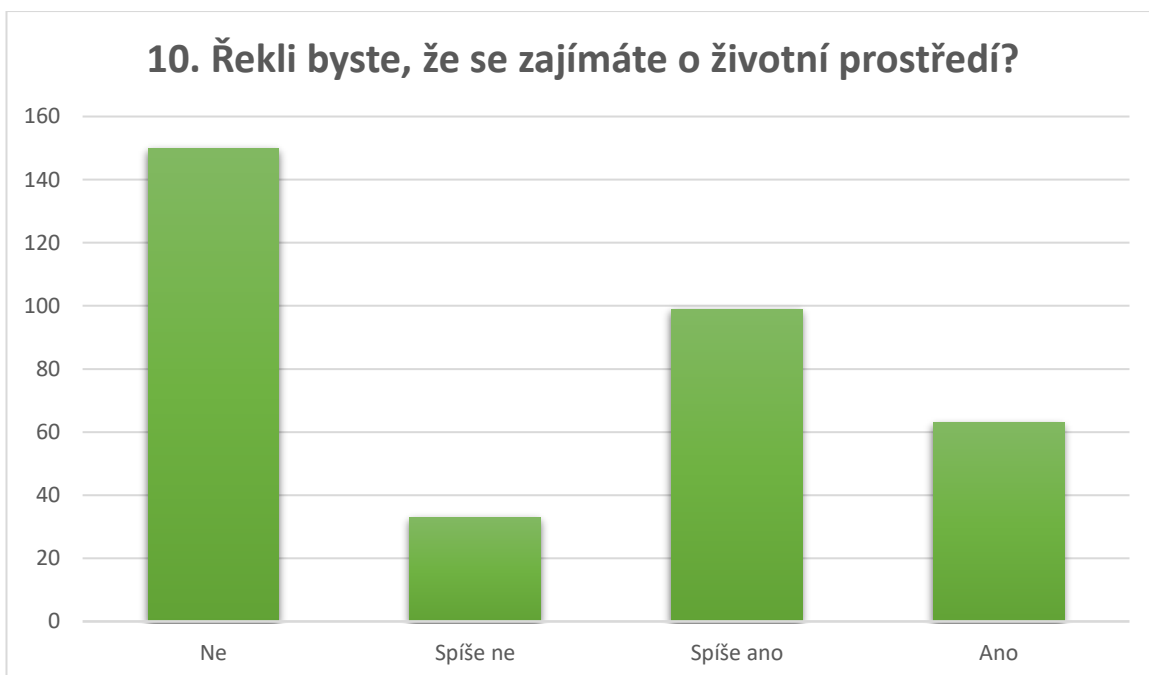
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 8

9. Myslíte si, že lesní školky a školy s rozšířeným environmentálním programem přispívají ke kladnému přístupu dítěte k ochraně životního prostředí?

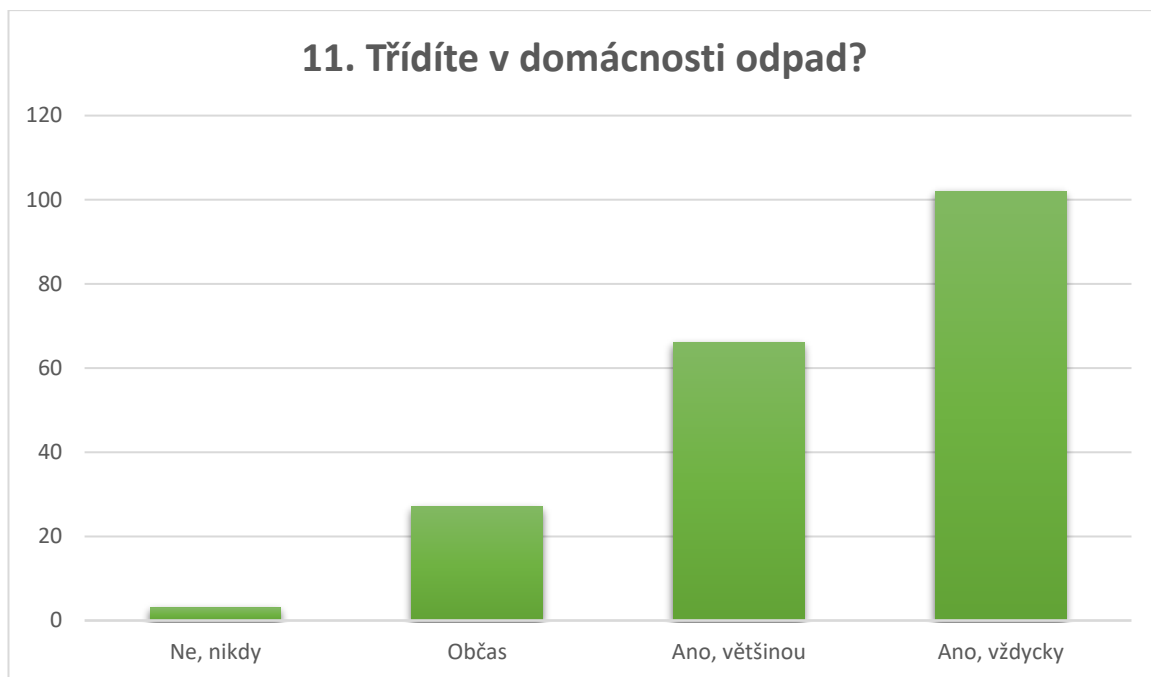

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 9

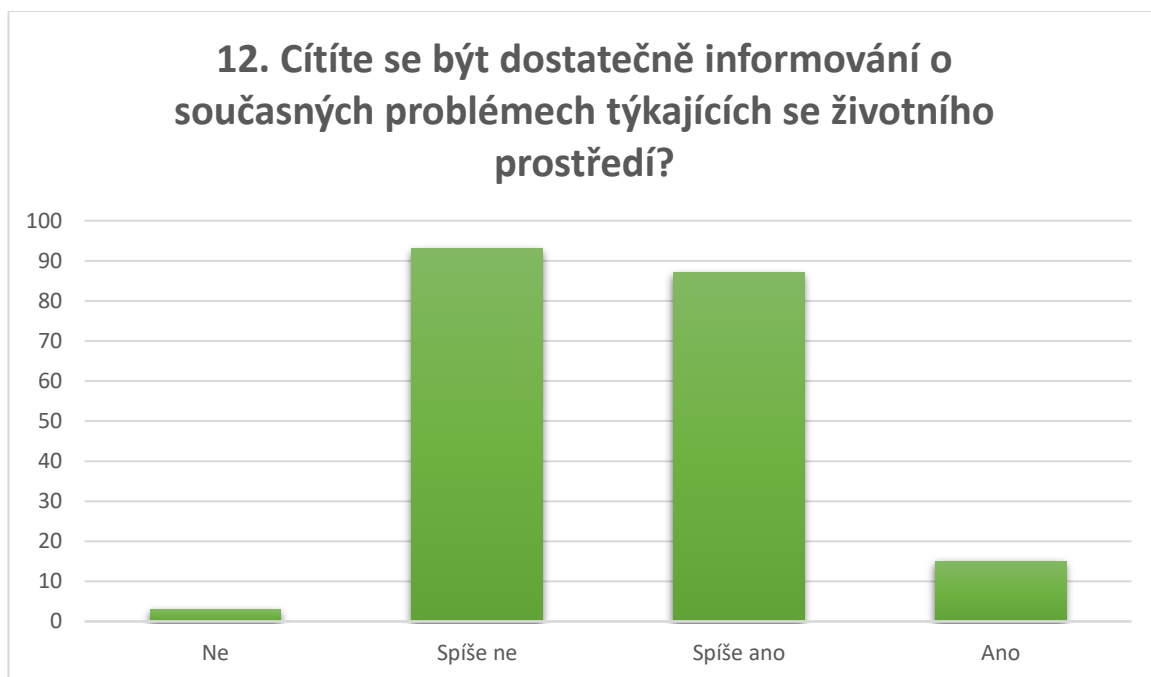
10. Řekli byste, že se zajímáte o životní prostředí?

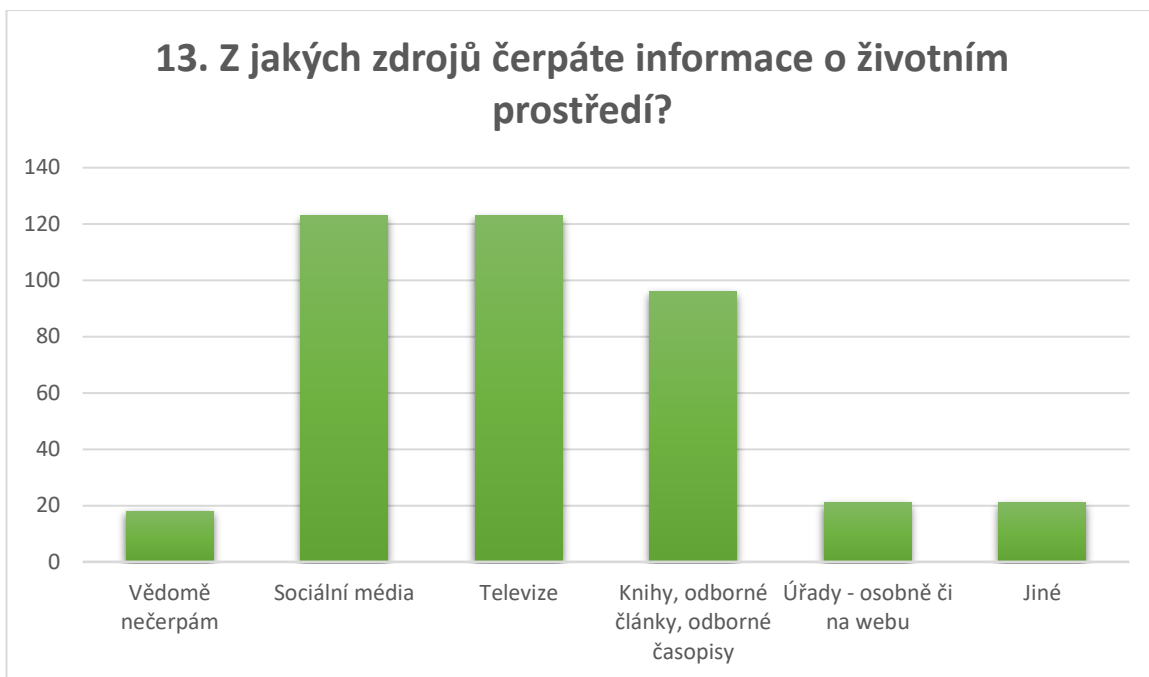
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 10

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 11

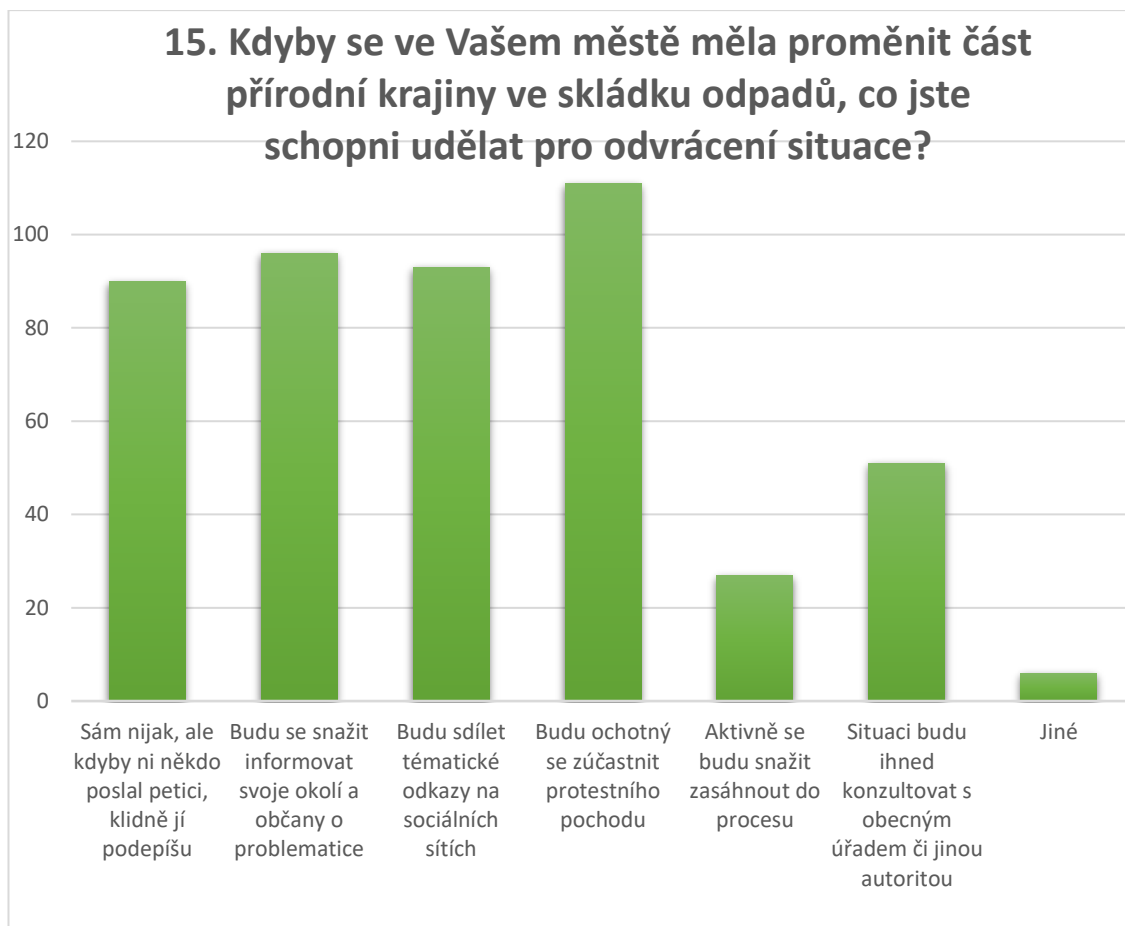
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 12

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 13

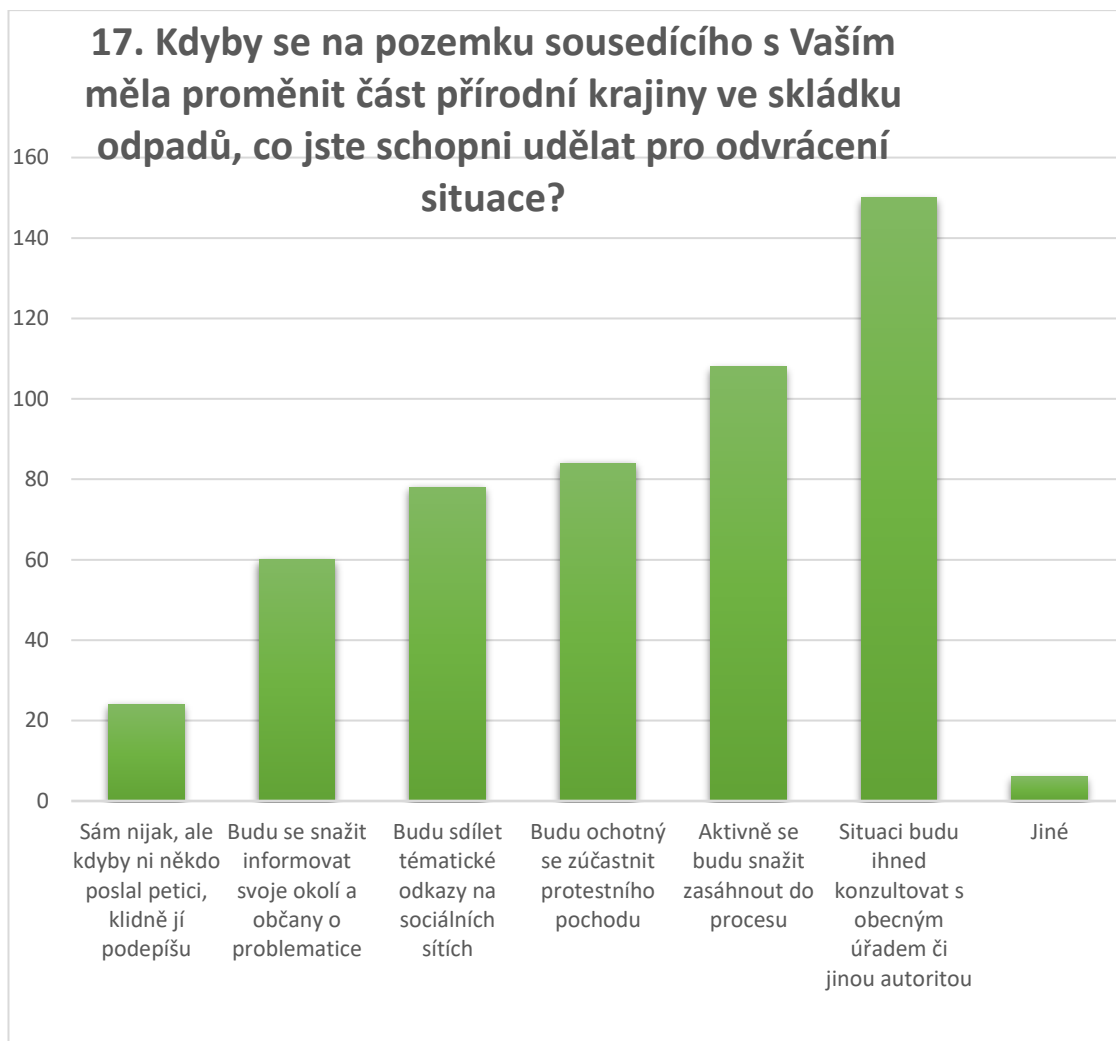
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 14

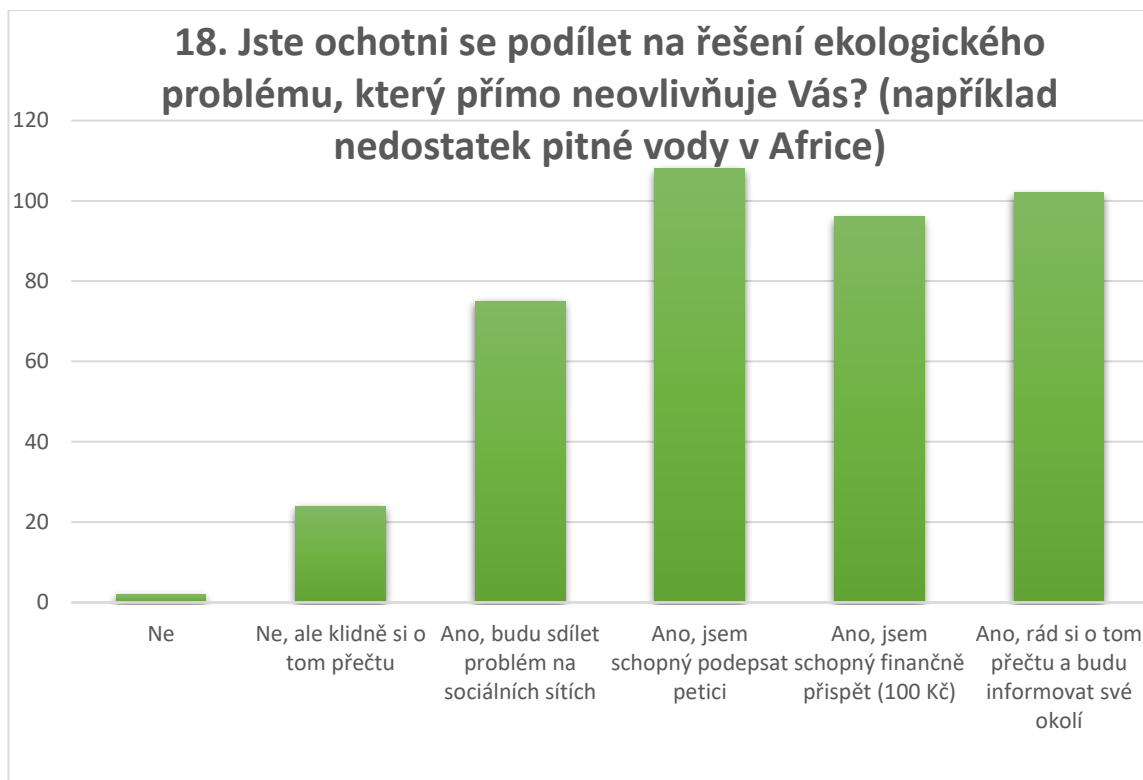
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 15

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 16

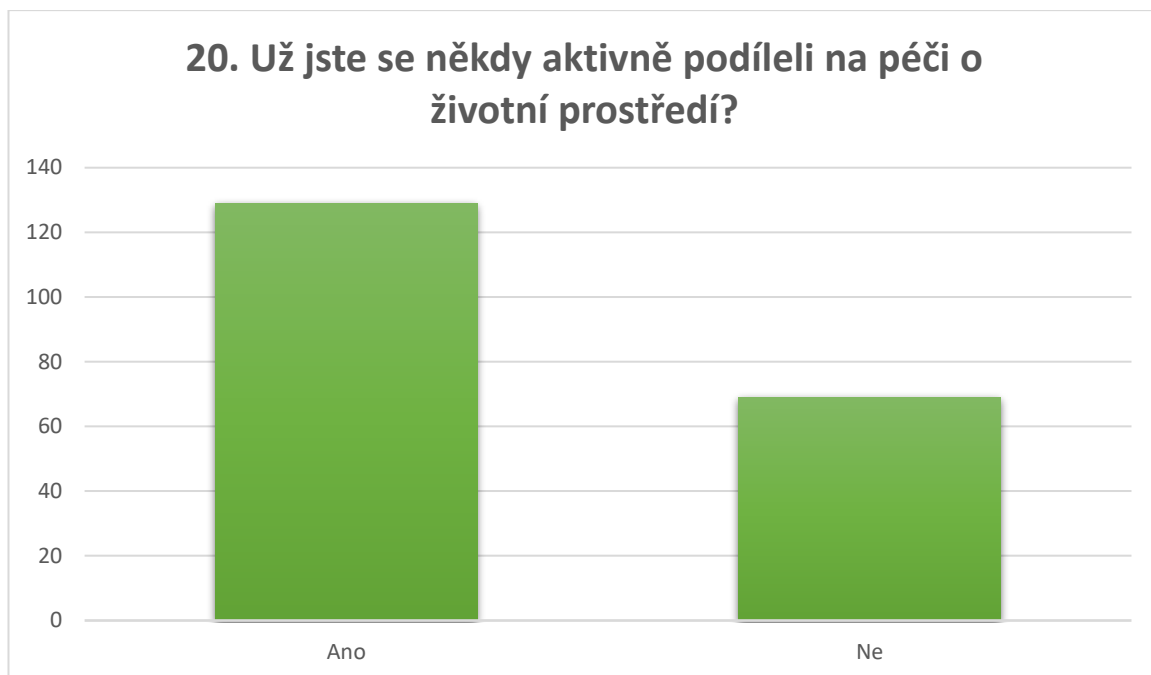
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 17

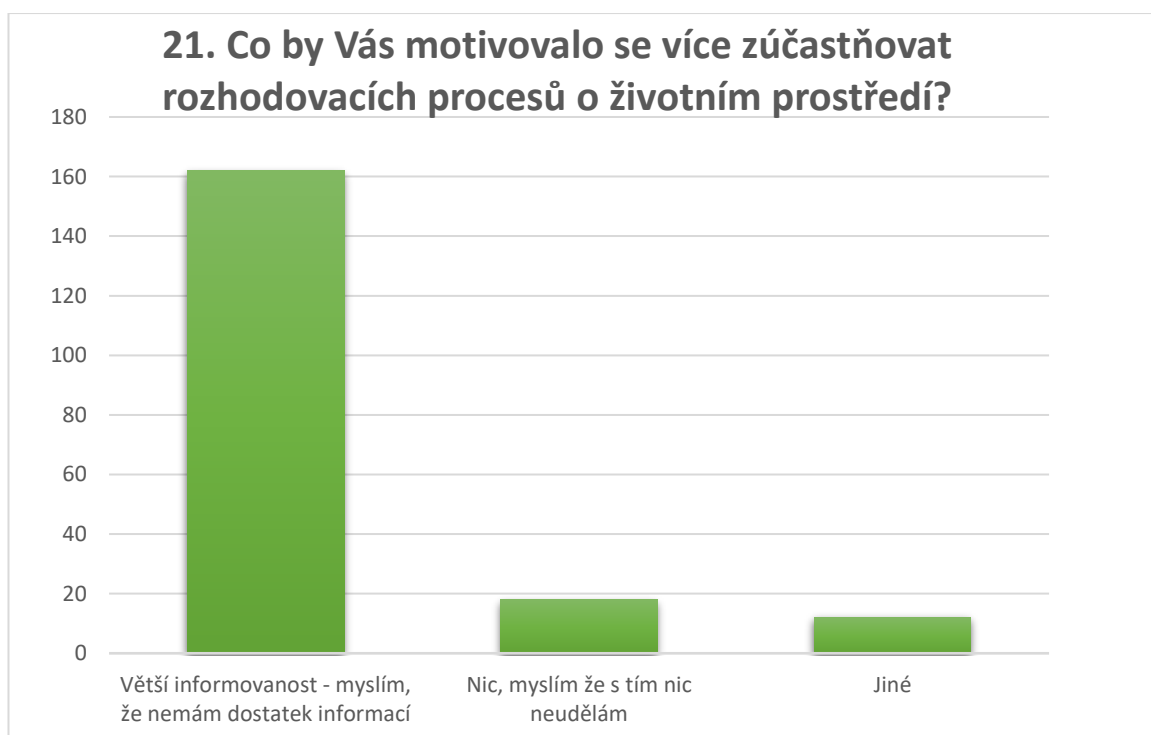
Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 18

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 19

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 20

Grafické zhodnocení výsledků dotazníku - osoby s ukončenou devítiletou docházkou ZŠ – otázka č. 21